

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra systematické teologie

Karel Honka

Vybrané aspekty ochrany životního prostředí v sociální nauce církve

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Jan Czudek, Th.D.

Obor: Katolická teologie

OLOMOUC 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 29.3.2021

Karel Honka

Poděkování

V první řadě děkuji vedoucímu své diplomové práce ThLic. Janu Czudkovi, Th.D., za jeho ochotnou a trpělivou moderaci během psaní. Dále děkuji Mgr. Janu Slepíčkovi a Mgr. Pavlu Fialovi za jejich bratrskou pomoc při korektuře. Děkuji také všem, kteří mě během této práce jakkoli podporovali ať už povzbuzením, tak nápady či modlitbou. Na závěr děkuji svému biřmovacímu patronu sv. Františkovi z Asissi za jeho přímluvu u Boha během vytváření této práce.

Obsah

Úvod	5
1. Úvod do tématu životního prostředí.....	7
1.1. Pojem životní prostředí	7
1.2. Biblický pohled na životní prostředí.....	11
1.2.1. Starý zákon	11
1.2.2. Nový zákon	16
1.3. Životní prostředí v křesťanské tradici.....	18
1.3.1. Světci.....	19
1.3.2. Křesťanští myslitelé	23
1.4. Životní prostředí v dokumentech církve	25
1.4.1. Papežové	26
1.4.2. Katechismus katolické církve	30
2. Obecná témata problematiky životního prostředí v sociální nauce církve.....	34
2.1. Vliv pokroku vědy a techniky na životní prostředí	34
2.2. Vztah mezi člověkem a životním prostředím	39
2.3. Odpovědnost společnosti za ochranu životního prostředí	45
2.3.1. Kolektivní dobro a Solidarita	45
2.3.2. Univerzální určení statků a spravedlnost.....	49
2.3.3. Trvale udržitelný rozvoj.....	51
3. Vybrané problémy životního prostředí v současnosti a jejich vliv na život lidí.....	55
3.1. Znečištění životního prostředí.....	55
3.2. Klimatické změny	58
3.3. Hospodaření s přírodními zdroji – voda.....	63
3.4. Změna životního stylu	65
Modlitba papeže Františka za naši Zemi	67
Závěr.....	68
Anotace	70
Summary	71
Seznam použitých zkratk.....	72
Bibliografie	73

Úvod

Jedno známé české přísloví říká, že řemeslo má zlaté dno. Zlatým dnem se nemyslí jen jisté finanční zázemí, ale také zkušenost a znalosti řemesla, díky kterým řemeslník nepřijde na mizinu.

Už od malička jsem měl vybudovaný vztah k přírodě, protože jsem vyrůstal v zemědělském prostředí a celkově jsem trávil spoustu času v přírodě například na skautských táborech. Vztah k přírodě ve mně postupem času zesílil natolik, že jsem se vydal připravovat k zahradnickému řemeslu na střední školu. Zde jsem získal mnoho poznatků stran kultivace a ochrany přírody. Ačkoliv jsem se nakonec nerozhodl pro dráhu zahradníka, přesto tato oblast je mi stále blízká a její problematika mě zajímá.

Téma ochrany životního prostředí v sociální nauce církve jsem si vybral nejen proto, že je mi blízké, ale i kvůli tomu, že toto téma je aktuální v široké společnosti, ale i v církvi. V současnosti jsme svědky mezinárodních klimatických konferencí či různých ekologických jednání. Téma ochrany životního prostředí v sociální nauce církve vrcholí při vydání encykliky *Laudato si'* papežem Františkem v roce 2015. Katastrofické scénáře klimatických změn a znečištění životního prostředí zkrátka nenechávají politiky, církevní představitele ani širší veřejnost v klidu a vyvolávají určité tlaky na změnu životního stylu člověka.

V této diplomové práci se pokusím shrnout problematiku tématu ochrany životního prostředí z hlediska sociální nauky církve a zhodnotit vliv současných problémů životního prostředí na život lidí.

Diplomová práce je rozdělena do tří částí. V první části nejprve uvedu čtenáře do samotného tématu ochrany životního prostředí. Bude objasněno, proč je pro člověka důležité řešit ochranu životního prostředí. Dále bude poukázáno v jednotlivých celcích na to jak tři základní pilíře katolické církve – Bible, Tradice a církevní dokumenty osvětlují problematiku ochrany životního prostředí.

Ve druhé části diplomová práce naváže na tyto aspekty v obecných tématech sociální nauky církve. Ve třech kapitolách této části se bude pojednávat o jednotlivých aspektech vztahu pokroku vědy a techniky na životní prostředí, o vztahu mezi člověkem a životním

prostředím a v poslední kapitole i o odpovědnosti společnosti za ochranu životního prostředí. V poslední kapitole bude uvedeno pět principů sociální nauky církve, které považují pro toto téma za nejdůležitější. Tyto principy jsou jedním z východisek k porozumění, co říká sociální nauka církve k problematice životního prostředí. Jedná se o principy kolektivního dobra, univerzálního určení statků, solidarity, spravedlnosti a trvale udržitelného rozvoje.

V poslední části se pokusím představit a zhodnotit vliv současných problémů životního prostředí na život lidí. Nebudu se věnovat všem současným problémům, pro objasnění této problematiky postačí demonstrovat pouze vybrané problémy, a to zejména znečištění životního prostředí, odpad, klimatické změny a hospodaření s vodou. Na závěr bude naznačena možná změna životního stylu, která bude reflektovat celkovou šíři problematiky ochrany životního prostředí.

1. Úvod do tématu životního prostředí

V této první části diplomové práci se pokusím uvést do samotného tématu životního prostředí. Nejprve vysvětlím, co znamená pojem životní prostředí pomocí jednoduchých definic a zároveň naznačím, proč je pro teologii, ale nejen pro ni, důležité zabývat se problematikou životního prostředí. Budu také pojednávat o otázce existence a efektivnosti mezinárodních smluv regulujících ochranu životního prostředí. Dále se budu věnovat biblickým odkazům, které osvětlují problematiku životního prostředí. Tyto odkazy lze nalézt jak v Novém, tak i ve Starém zákoně. Nakonec se pokusím stručně shrnout přínos mnoha světců, laiků, papežů a dokumentů k životnímu prostředí v křesťanské tradici.

1.1. Pojem životní prostředí

V této podkapitole bude vysvětlen samotný pojem životní prostředí. Životní prostředí je neoddělitelnou součástí člověka a celého stvoření. Je to prostředí, které celé stvoření determinuje a je nutné pro jeho život.

Existuje celá řada definic životního prostředí, ale pro rychlou ilustraci uvádím pouze dvě následující: „Životní prostředí člověka je ta část světa, se kterou je člověk ve vzájemném působení, tj. kterou používá, ovlivňuje a které se přizpůsobuje.“¹ Jiná definice tento pojem více specifikuje: „Životní prostředí představuje komplexní soubor všech vnějších podmínek, které člověka jako jednotlivce (ale i celé populace) obklopují, poskytují mu všechny nezbytnosti k životu a zpětně na něj působí.“²

Téma životního prostředí a jeho ochrany se postupně stává tématem s celosvětovým přesahem do nejširších vrstev společnosti. Zpravodajské služby a tisk jsou plně alarmujících zpráv o znečišťování, ničení a celkové změně životního prostředí. O environmentálních problémech bude více pojednávat třetí část této práce.

Je zřejmé, že ochrana společného životního prostředí není záležitostí jednotlivců, ale logicky se týká i nejširší společnosti zastoupené na naší planetě Zemi, kterou všichni lidé

---

¹ NOVÁČEK, Pavel. *Chválí Tě sestra Země: úvahy o křesťanství, životním prostředí a udržitelném rozvoji*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998. ISBN 80-238-2740-5, s. 33.

² MÜLLEROVÁ, Monika. *Člověk a prostředí: globální environmentální problémy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2447-7, s. 18.

sdílejí. Proto díky katastrofálním predikcím mnohých vědců o klimatických změnách, které mají dopad na životy lidí, **začaly postupně vznikat mezinárodní smlouvy jakožto formální snaha chránit životní prostředí na celé zemi před jeho enormním znečišťováním člověkem.** V následujícím historickém přehledu mezinárodních klimatických konferencí se pokusím vyzdvihnout pouze ty nejvýznamnější.

Dříve než přijde řada na vybrané klimatické konference, je nutné zmínit existenci a význam **Mezinárodního panelu pro klimatickou změnu (IPCC)**, který se obecně považuje za široce uznávaný a objektivní zdroj informací pro změny v životním prostředí. „Tato instituce založená v roce 1988 pod záštitou Programu OSN pro životní prostředí (UNEP) je hlavním orgánem pro mezinárodní spolupráci v otázkách klimatu. V současné době sdružuje vědce ze 195 států, jejichž práce jsou základem pro vyhodnocování klimatických změn a jejich dopadů, případně vlivu člověka na klimatickou změnu. Závěry plynoucí z výzkumu jsou vydávány ve formě hodnotících zpráv. První hodnotící zprávu vydal panel dva roky po svém založení v roce 1990, pátá a zatím poslední vyšla v roce 2014.“³

První velmi důležitá konference, kterou je zde nutné zmínit, se konala v Brazílii v roce **1992**. Na ní byla schválena rámcová úmluva o změně klimatu: „Rámcová úmluva OSN o změně klimatu byla přijata na konferenci v Rio de Janeiru v roce 1992, známé také pod názvem ‚Summit Země‘, kde se sešli zástupci více než 170 zemí světa. Poprvé zde byla oficiálně uznána existence klimatických změn a zdůrazněn vliv člověka na tyto změny. Úmluva obsahuje obecná pravidla určená k ochraně klimatického systému Země, která se zaměřují zejména na stabilizaci koncentrace skleníkových plynů v atmosféře. V roce 1994 úmluva vstoupila v platnost a v současné době zahrnuje 197 smluvních stran, které se každoročně scházejí na konferencích označovaných zkratkou COP (Conference

---

³ Historický přehled klimatických jednání. In: *Evropská komise* [online]. Brusel: Evropská unie, 2021 [cit. 2020-10-06]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/czech-republic/news/focus/ochrana_klimatu_cop21/historicky_prehled_jednani_o_klimatu_cs.

Mezinárodní panel pro klimatickou změnu (*The Intergovernmental Panel on Climate Change*) „byl vytvořen, aby politikům poskytoval pravidelné vědecké hodnocení změny klimatu, jejích důsledků a možných budoucích rizik. Taktéž navrhuje možnosti přizpůsobení a zmírnění nežádoucích dopadů na životní prostředí.“ *The Intergovernmental Panel on Climate Change. The Intergovernmental Panel on Climate Change* [online]. Geneva: World Meteorological Organization, 2021 [cit. 2021-01-02]. Dostupné z: www.ipcc.ch (vlastní překlad).

of Parties). První konference (COP1) se konala v roce 1995 v Berlíně.⁴ Tato konference je pro celou planetu velmi důležitá a pozitivní nejen proto, že je to veliký pokrok ve společném mezinárodním dialogu nad problematikou životního prostředí, ale i v definování objektivní příčiny klimatických změn, kterou je negativní vliv člověka na životní prostředí.

Další významná konference, která byla v pořadí **třetí**, se konala v Japonsku (COP3). „Na třetí konferenci smluvních stran v roce **1997** byl v japonském Kjótu přijat tzv. Kjótský protokol. Poprvé v něm bylo dohodnuto stanovení závazných cílů pro snížení emisí skleníkových plynů. Podle principu společné, avšak rozlišené odpovědnosti mají největší podíl na nárůstu koncentrace skleníkových plynů v atmosféře rozvinuté země. Proto je protokolem stanovený závazek na snížení celkových emisí skleníkových plynů o 5 % oproti roku 1990 omezen pouze na vyspělé státy. Ke snížení mělo dojít během prvního závazkového období v roce 2008 až 2012. Protokol vstoupil v platnost až v roce 2005 po podpisu Ruska, kdy zahrnoval 36 rozvinutých zemí. Austrálie přistoupila k protokolu až v roce 2009, avšak například Spojené státy americké, které patří k největším emitentům skleníkových plynů, ho dosud neratifikovaly. Česká republika se k protokolu připojila v roce 2001.“⁵

Podle pomalého procesu přistupování států na tento protokol lze soudit, že **tato konference nebyla přijata vyspělými státy zcela pozitivně**. Je možné zde vidět jasnou linii myšlení, v níž ekonomické zájmy jsou stále silnější než zájem o ochranu společného životního prostředí.

Vývoj mezinárodního přístupu k této problematice postupně pokračoval dále. V roce **2009 se uskutečnila v pořadí patnáctá mezinárodní konference v Kodani (COP15)**. Silné „očekávání v podobě podepsání nové všeobecně závazné klimatické smlouvy, která by nahradila Kjótský protokol, se na COP15 nepodařilo zrealizovat. Byl ale přijat dlouhodobý mezinárodní závazek na udržení globálního oteplování do roku 2100 pod dvěma stupni Celsia. Překročení této hranice může podle Mezivládního panelu pro

---

⁴ Historický přehled klimatických jednání. In: *Evropská komise* [online]. Brusel: Evropská unie, 2021 [cit. 2020-10-06]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/czech-republic/news/focus/ochrana_klimatu_cop21/historicky_prehled_jednani_o_klimatu_cs.

⁵ Ibid.; Srov. JENNINGS, Bruce. *Bioethics*. 4. vydání. Farmington Hills, Michigan: Macmillan Reference USA, 2014. ISBN 9780028662121, s. 1028 (vlastní překlad).

změny klimatu i řady nezávislých institucí vést k závažným nevratným změnám globálního ekosystému či častějším extrémním výkyvům počasí.“⁶

Ačkoliv se podařilo přijmout některá důležitá opatření, rovněž i na tento summit nebylo nahlíženo zcela pozitivně. Mnozí jej vnímali jako prohru a dlouhodobou neschopnost zástupců vlád dohodnout se na nutných krocích, aby zabránili klimatické a zároveň i sociální katastrofě.⁷

Dlouho očekávanou a veskrze významnou událostí byla konference v **Paříži v roce 2015** (COP21), ta „byla jednou z neočekávanějších politických událostí roku 2015. Završila totiž několikaletá mezinárodní jednání, jejichž cílem bylo vytvořit právní rámec pro globální klimatickou politiku v dalších desetiletích. Po dvou týdnech intenzivních jednání se zástupci států dohodli, že do konce století udrží globální oteplování pod hranicí 2 °C a budou se snažit směřovat k ještě nižšímu teplotnímu cíli 1,5 °C. Podle Pařížské dohody by měl svět také ve druhé polovině století dosáhnout rovnováhy mezi emisemi produkoványi člověkem a emisemi přirozeně pohlcovanými v přírodě.“⁸

Tato získaná mezinárodní dohoda se během několika následujících let stává předmětem diskusí, jak tuto dohodu uvést do praxe. Zatím poslední klimatická konference se uskutečnila v **Madridu v roce 2019**. Do této chvíle stále není jasné, jak se státy mají v praxi vypořádat s limity vycházející z Pařížské dohody.⁹ Poslední jednání COP26 mělo proběhnout v Glasgow v listopadu roku 2020, ale bohužel kvůli krizi spojenou s pandemií koronaviru, vedení Organizace spojených národů rozhodlo, že bude odloženo.¹⁰

---

⁶ Ibid.

⁷ Srov. MAPPEs, Thomas, Jane ZEMBATY a David DEGRATIA. *Social Ethics: Morality and Social Policy*. 8. vyd. New York: McGraw-Hill, 2012. ISBN 978-0-07-353588-3., s. 571 (vlastní překlad).; Kodaňská konference OSN byla katastrofou, uznala EU. *Idnes.cz* [online]. Praha: Mafra, 2009 [cit. 2021-02-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/kodanska-konference-osn-byla-katastrofou-uznala-eu.A091222_212439_zahranicni_ban.

⁸ Historický přehled klimatických jednání. Dostupné z: https://ec.europa.eu/czech-republic/news/focus/ochrana_klimatu_cop21/historicky_prehled_jednani_o_klimatu_cs.

⁹ Srov. ČTK. Klimatická konference v Madridu skončila bez dohody, země podepsaly pouze obecné prohlášení. In: *IRozhlas.cz* [online]. Praha: Redakce iRozhlas.cz, 2019 [cit. 2020-10-09]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/madrid-klimaticka-konference-summit-konference-osn-zmeny-klimatu-emisni_1912151300_cha.

¹⁰ Srov. Prohlášení mluvčího OSN k odkladu klimatické konference COP26. In: *United Nations: Informační centrum OSN v Praze* [online]. Praha: Informační centrum OSN, 2020 [cit. 2020-10-10]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/prohlaseni-mluvciho-osn-k-odkladu-klimaticke-konference-cop26/>.

Jedním z nejznámějších odpůrců výsledků výše zmíněných kongresů je ekologická aktivistka **Greta Thunberg** (2003). Jedná se o mladou dívku ze Švédska, která ve své činnosti aktivně vystupuje na veřejnosti v boji proti globálnímu oteplování. Mimo jiné vystoupila také na konferenci COP24.¹¹ Ve svých projevech velmi často vystupuje negativně k nedostatečnosti jednání v boji proti klimatickým změnám. Kritizuje celkovou neschopnost člověka a klimatických konferencí čelit této klimatické krizi v dlouhodobém horizontu.¹²

1.2. Biblický pohled na životní prostředí

Téma životního prostředí, přírody nebo ekologie má v Bibli nemalý význam. Proto se v této kapitole pokusím vyjasnit, co Bible hovoří o životním prostředí a jeho ochraně. Jaký má životní prostředí význam pro člověka? Jak Bible chápe vztah mezi životním prostředím a člověkem? Je člověk pánem stvoření?

Bible je obecně vnímána všemi křesťany jako základní pilíř křesťanské víry. Rozděluje se na dvě hlavní části, Starý zákon a Nový zákon. Nejprve načrtnu konkrétní témata z textů Starého zákona a poté se zaměřím na vybrané pasáže z Nového zákona.

1.2.1. Starý zákon

Na prvních stránkách Bible, v První knize Mojžíšově, se lze dočíst, jak Bůh stvořil svět, veškeré tvorstvo, a nakonec člověka v šesti dnech. Tento text se považuje za základní východisko pro chápání této problematiky, protože **Bůh zde tvoří životní prostředí a člověka a hodnotí vše jako velmi dobré**: „Stvořitel nebe a země vnáší do temnoty světlo a do pustiny život.“¹³ Když Bůh ukončil toto stvoření, hodnotí je jako velmi dobré a zdařilé (Gn 1,31). Příroda a životní prostředí jsou tedy od počátku dobře nastavené až

---

¹¹ Srov. Greta Thunbergová. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Greta_Thunbergov%C3%A1.

¹² Srov. The disarming case to act right now on climate change. In: *TED: Ideas worth spreading* [online]. TED Conferences, 2018 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: https://www.ted.com/talks/greta_thunberg_the_disarming_case_to_act_right_now_on_climate_change#t-478247.4as; Ukradli jste mi dětství! Poslechněte si plamenný projev švédské aktivistky Greta Thunbergové. In: *Reflex* [online]. Praha: Czech News Center, 2019 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/video/97610/ukradli-jste-mi-detstvi-poslechnete-si-plamenny-projev-svedske-aktivistky-greta-thunbergove.html>.

¹³ *Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 978-80-87287-43-9, s. 12. Kapitola *Zelená témata v Bibli*.

harmonické bez jakýchkoliv chyb a vad. Do tohoto prostředí Bůh umístil člověka, aby z tohoto prostředí měl prospěch a zdroj pro svůj život. „Příroda jakožto dílo stvořitelského Božího působení není nebezpečným soupeřem člověka. Bůh učinil všechny věci a o každé stvořené skutečnosti se píše: ‚Bůh viděl, že je to dobré.‘“¹⁴

V pořadí šestý den stvořil Bůh člověka jako posledního tvora na Zemi. „Na vrchol svého stvoření jako něco ‚velmi dobrého‘ (srov. Gn 1,31) postavil Stvořitel člověka. Jedině muž a žena byli mezi všemi tvory Bohem chtěni jako ‚jeho obraz‘ (srov. Gn 1,27). Jim Hospodin svěřuje odpovědnost za celé stvoření, tedy úlohu chránit jeho harmonii a rozvoj (srov. Gn 1,26–30). Zvláštní spojení s Bohem vysvětluje privilegované postavení lidského páru v řádu stvoření.“¹⁵ **Člověk se stal vrcholem stvoření s nejvyšší důstojností, protože mu byl vtisknut Boží obraz. Bůh také uděluje člověku velikou zodpovědnost nad stvořením.** Veškerá Boží činnost se zdá být výrazem jeho dokonalé lásky k člověku.

Člověku, který nese Boží obraz byl dán svět: „jenž je zahradou, kterou mu Bůh svěřil, aby ji obdělával a chránil“ (srov. Gn 2,15). Dokonce ani hřích neruší tento úkol, i když zatěžuje bolestí a utrpením vznešenost lidské práce (srov. Gn 3,17–19).¹⁶ Hřích člověka, se zde stává zásadním momentem ve vztazích člověka ke stvoření a svému Stvořiteli. „Harmonie mezi Stvořitelem, lidstvem a celým stvořením byla zničena, protože jsme chtěli zaujmout Boží místo a odmítli jsme uznat, že jsme omezená stvoření. To pokřivilo také povahu příkazu podmanit si zemi (srov. Gn 1,28), obdělávat ji a pečovat o ni (srov. Gn 2,15). Výsledkem bylo, že z původně harmonického vztahu člověka k přírodě se stal konflikt (srov. Gn 3,17–19).“¹⁷ **Hřích se tedy stal klínem, který narušuje tuto blahodárnou harmonii člověka k přírodě a Stvořiteli.**

Papež František ve své encyklice *Laudato si'* vysvětluje, že kniha Genesis o roli člověka ve vztahu k přírodě říká, že **člověk je povolán, aby byl jejím dobrým správcem a hospodářem**: „Obdělávat“ znamená orat či pracovat na půdě, ‚chránit‘ znamená ochraňovat, opatrovat, hájit, zachovávat, bdít. [...] Každé společenství může brát z dober

---

¹⁴ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1, p. 451.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid., s. 288.

¹⁷ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*. 2. jazykově a odborně revidované vyd. Přeložil Milan GLASER. Praha: Paulínky, 2018. ISBN 978-80-7450-280-4, p. 66.

země to, co potřebuje k vlastnímu přežití, ale má také povinnost chránit ji a zaručovat kontinuitu její plodnosti pro budoucí generace.“¹⁸

Příroda není majetkem člověka-správce ale Boha. „To on, nikoli člověk je vlastníkem tohoto stvoření: „Hospodinu náleží země i to, co je na ní, svět i ti, kdo jej obývají.“ (Žl 24,1). Toto vědomí Božího vlastnictví má podporovat zodpovědné zacházení s tvory.“¹⁹

Pátá kniha Mojžíšova skrze různá nařízení vybízí člověka-správce k **ohleduplnosti k ostatnímu stvoření**. John Barton ve své knize *Etika a Starý zákon* uvažuje nad tím, že „ekologické myšlení [...] trvá na tom, že hmotný svět má také práva, která nesmíme přehlížet.“²⁰ Dále v této kapitole poukazuje na tři důležité texty, vypovídající o důstojnosti ostatního stvoření, které budou nyní blíže rozebrány.²¹

První text je z Páté knihy Mojžíšovy a hovoří o **zbytečném drancování vegetace**: „Když budeš dlouhou dobu obléhat nějaké město a v boji se ho zmocníš, nezničíš jeho stromoví a nebudeš vytínat sekerou. Vždyť z něho můžeš jíst. Nekácej je! Což je strom na poli člověk, abys jej také obléhal?“ (Dt 20,19–20)

Druhý text najdeme o kousek dále ve stejné knize. Tento úryvek nabádá čtenáře k **soucitému chování vůči zvířatům**: „Když přijdeš cestou na ptačí hnízdo s holátkou nebo vejci, s matkou sedící na holátkách nebo na vejcích na nějakém stromě nebo na zemi, nevezmeš matku od mláďat.“ (Dt 22,6).

Podobně třetí pasáž z Druhé knihy Mojžíšovy **varuje proti ohavnému chování ke zvířatům**: „nebudeš vařit kůzle v mléku jeho matky“. (Ex 23,19).

John Barton tyto texty uzavírá hodnocením, že **člověk je zodpovědný za své jednání k ostatnímu stvoření**: „Zdá se, že tyto zákony počítají s tím, že lidé mají k živočišnému a rostlinnému světu odpovědnost a že jistý druh jednání je vůči němu ‚nefér‘ a jenom jej využívá.“²²

---

¹⁸ Ibid., p. 67.

¹⁹ LIENKAMP, Andreas. Mylně chápané „pověření vládnout“. In: *Salve: revue pro teologii a duchovní život* 4/17. Krystal OP, 2017. ISSN 12-13-6301, s. 56.

²⁰ BARTON, John. *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Mlým, 2006. ISBN 80-86498-15-8, s. 45.

²¹ Srov. Ibid., s. 45–46.

²² Ibid., s. 46.

Dalším významným bodem ve Starém zákoně je důraz na **zachovávání přírodních cyklů a rytmů**. Papež František vysvětluje: „Je to vidět například na zákonu o šabatě [...] Bůh nařídil Izraeli, aby každý sedmý den v týdnu slavil jako den odpočinku, šabat (srov. Gn 2,2–3; Ex 16,23; 20,10). Kromě toho byl pro Izrael a jeho zemi stanoven každých sedm let také sabatický rok (srov. Lv 25,1–4), během něhož byl zemi dopřán úplný odpočinek [...] Nakonec po uplynutí sedmi sedmiletí, tedy po čtyřiceti devíti letech, bylo slaveno jubileum, rok všeobecného odpuštění, a byla vyhlášena „v zemi svoboda všem jejím obyvatelům (Lv 25,10).“²³

Tento židovský zákon **měl za cíl „zajistit rovnováhu a rovnost ve vztazích člověka k druhým lidem a k zemi**, kde žil a pracoval. Současně však představovala i uznání skutečnosti, že dar země a jejích plodů patří všemu lidu. Ti, kdo obdělávali a opatrovali toto území, se měli o jeho plody dělit zvláště s chudými, vdovami, sirotky a cizinci...“²⁴

Tento židovský zákon o odpočinku je důležitý nejen pro člověka, jeho výchově k solidaritě s druhými, ale i k ochraně životního prostředí, u něhož se musí respektovat jeho dané přírodní cykly a řád.

Nicméně **přírodní řády nebo cykly mohou být legitimně porušeny pouze Bohem, který má nad přírodou moc, a tedy může způsobit neobvyklé jevy pouze pro konkrétní dobro člověka či společnosti**. Tyto jevy se obvykle posuzují jako zázraky. Pro ilustraci lze uvést příklad povolání Mojžíše, který pásal ovce, když najednou se mu zjevil Hospodinův posel v plápolajícím ohni a začal s ním hovořit. (Srov. Ex 3,1–6) „V tomto klíčovém příběhu vyjadřuje Boží přítomnost úkaz odporující obvyklé lidské zkušenosti: keř, který plane, ale neshoří.“²⁵

Na jiném místě je možné se dočíst, jak Hospodin vedl svůj lid ze zajetí v Egyptě pomocí oblakového sloupu. Na jejich cestě vysušil moře během jedné noci, takže Izraelité mohli projít suchou nohou. Egypťané Izraelity pronásledovali, ale Hospodin jim uvolnil kola od vozů a okamžitě zaplavil moře vodou, takže pronásledovatelé tam zahynuli (srov. Ex

---

²³ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 71.

²⁴ Ibid.

²⁵ *Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad*, s. 12. Kapitola *Zelená témata v Bibli*.

14,15–31). „Ústřední bod příběhu Boha a jeho lidu – zázračné vyvedení Izraelců z Egypta středem moře.“²⁶

Posledním výrazným bodem, který zde chci zmínit, je **přítomnost oslavy a chvály Stvořitele skrze velmi dobré a krásné stvoření**: „Zvláště příznačným rysem starozákonního postoje k přírodě je úžas nad jejími divy a nad velkou moudrostí, s níž je vše v přírodě zařízeno...“²⁷

Známý biolog a kněz Marek Vácha ve své knize *Tváří v tvář Zemi*, dovysvětluje, že **starozákonní autoři spatřují v kráse stvoření i jeho Stvořitele, na kterého odkazuje**: „Na mnoha místech Starého zákona máme připomínku toho, že příroda je chrámem, místem, kde přebývá Bůh. Příroda oslavuje Boha, Bůh se raduje z díla svých rukou. Celý žalm 148 je výzvou, ať příroda chválí Hospodina.“²⁸

„Stvoření je v modlitbě Izraele stále důvodem k chválám: ‚Jak nespočetná jsou tvá díla, Hospodine! Všechno jsi učinil moudře‘ (Žl 104,24).“²⁹

Nejen v žalmech, ale i například v knize *Sirachovec* lze najít chvály Hospodina za jeho krásu stvoření: „Budu připomínat skutky Hospodinovy a budu vypravovat, co jsem viděl. Slovy Hospodinovými byla učiněna jeho díla: Zářící slunce shlíží dolů na všechno a Hospodinovy slávy je plné jeho dílo. Hospodinovým svatým nebylo dáno, aby vyprávěli o všech jeho divech, kterými Hospodin, Všemohoucí, zajistil, aby vše pevně stálo v jeho slávě.“ (Sir 42,15–17)

Podobně člověk chválí Hospodina za jeho přítomnost a kralování v moudrém stvoření.

Starozákonní autoři nevidí stvořitele pouze někde daleko schovaného ale přítomného

---

²⁶ Ibid., s. 13.

²⁷ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0, s. 646.

²⁸ VÁCHA, Marek Orko. *Tváří v tvář Zemi*. Brno: Cesta, 2016. ISBN 978-80-7295-212-0, s. 76.;

Žalm 148: „Haleluja. Chvalte Hospodina z nebes, chvalte ho ve výšinách! Chvalte ho, všichni jeho andělé, chvalte ho, všechny jeho zástupy. Chvalte ho, slunce s měsícem, chvalte ho, všechny jasné hvězdy. Chvalte ho, nebesa nebes, rovněž vody nad nebesy, chvalte Hospodinovo jméno! Vždyť on přikázal, a bylo to stvořeno, on tomu dal povstat navěky a navždy, nařízení, které vydal, nepomine. Ze země ať chválí Hospodina netvoří a všechny propastné tůně, oheň, krupobití, sníh i mlha, bouřný víchř, který plní jeho slovo, horstva a všechny pahorky, ovocné stromy a všechny cedry, zvěř a všechna dobytčata, plazi, okřídlené ptactvo, králové země a všechny národy, vladaři a všichni soudci země, jinoši i panny, starci i mladí. Ať chválí Hospodinovo jméno, pouze jeho jméno je vyvýšené, jeho velebnost je nad zemí i nebem. Vyvýšil roh svého lidu k chvále všech svých věrných, synů Izraele, lidu, který je mu blízký. Haleluja.“

²⁹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompéndium sociální nauky církve*, p. 452.

ve svém stvoření: „Hospodin je ve svém svatém chrámu, Hospodin má trůn svůj na nebesích. Jeho oči hledí, jeho pohled zkoumá lidské syny.“ (Žl 11,4) Nebo na jiném místě: „Halíš se světlem jak pláštěm, rozpínáš nebesa jako stanovou plachtu. Mezi vodami si kleneš síně, z mračen si vůz činíš a vznášíš se na perutích větru. Z vichrů si činíš své posly, z ohnivých plamenů sluhy. Zemi jsi založil na pilířích, aby se nehnula navěky a navždy.“ (Žl 104,2–5)

I prorok Amos připomíná Boží přítomnost v životním prostředí: „On buduje stupně svého domu na nebesích, nad zemí zakládá svou klenbu. On povolává mořské vody a vylévá je na tvář země. Jeho jméno je Hospodin.“ (Am 9,6)

Papež František konstatuje, že člověk taktéž chválí Boha v prorockých spisech proroka Jeremiáše nebo také i Izajáše: „Prorocké spisy zvou ke znovunalezení síly v obtížných chvílích rozjímáním o Boží moci, která stvořila veškerenstvo.“³⁰

V knize proroka Izajáše se nacházejí také slova s eschatologickým přesahem. **Na konci věků Hospodin slibuje, že utvoří novou zemi a životní prostředí:** „Spása je vnímána jako nové stvoření, v němž se obnovuje ona harmonie a schopnost rozvoje, kterou hřích narušil: ‚Hle, já utvořím nová nebesa a novou zemi‘ (Iz 65,17), praví Hospodin. Pak se ‚poušť změní v zahradu [...] a spravedlnost bude sídlit v zahradě [...] můj lid bude sídlit v pokojném bydlišti‘ (Iz 32,15-18).“³¹

1.2.2. Nový zákon

Nový zákon se nachází ve druhé části Bible, která je mnohem útlejší co do rozměrů. Tato část je již psaná křesťany, kteří uvěřili učení Ježíše Krista, Božího Syna a dlouho očekávaného mesiáše. Ježíš Kristus se později stává východiskem pro veškerou nauku a tradici církve.

---

³⁰ FRANTIŠEK. *Laudato Si': encyklika o péči o společný domov*, p. 73.; Jeremiáš 32,17.21: „Ach, Pane, Hospodine, hle, svou velikou mocí a vztaženou paží jsi udělal nebe a zemi. Tobě není nic nemožné!... Vyvedl jsi svůj izraelský lid z egyptské země znameními a zázraky.“ Prorok Izajáš 40,28b-29: „Věčný Bůh je Hospodin, který stvořil končiny země; nezemdlí a neunaví se, nelze vystihnout jeho moudrost. Znavenému dává sílu, bezmocnému rozmnožuje zdatnost“.

³¹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 452.

Texty Nového zákona mají taktéž význam pro životní prostředí. Naprosto klíčovým bodem k pochopení významu životního prostředí v Novém zákoně je přítomnost Ježíše Krista na Zemi.

Evangelium podle Jana vévodí pasáž, že **všechno stvoření bylo stvořeno skrze Ježíše Krista**. Toto stvoření tedy není dílem nahodilosti. Výroky „vše povstalo skrze Slovo (Jan 1,3) a bylo stvořeno v jeho Synu Ježíši Kristu a skrze něj (Kol 1,16n; Žid 1,2n), jsou vyjádřením pravdy, že vesmír není výtvořem nějaké anonymní energie, nýbrž lásky a moudrosti osobního Boha. Stvoření není výsledkem materialistického determinismu a procesu přirozeného výběru, nýbrž dílem tvůrčí lásky božské inteligence vybavené nekonečnou moudrostí, fantazií, krásou a dobrotou.“³² Podle Bible příroda a svět nevznikl nahodile. Je to práce Boha čili celé Boží trojice, a to skrze Ježíše Krista.

V evangeliích se lze dočíst, že **Ježíš Kristus má moc nad celou přírodou a zcela rozumí, jak příroda funguje. Ježíš Kristus je pánem stvoření**: „V době svého veřejného působení Ježíš přikládal velkou hodnotu přirozeným skutečnostem. Nejenže moudře vykládal přírodu, o které rád mluvil v obrazech a podobenstvích, ale je také vládce nad přírodou (srov. událost utišení bouře v Mt 14,22–33; Mk 6,45–52; Jan 6,16–21).“³³ Jako další příklady je možno uvést známé podobenství o rozséváči (srov. Mk 4,2–20) nebo o kmeni a ratolestech (srov. Jan 15,1–8).

Lze také říct, že **Ježíš prožívá svůj život v přírodě**, v níž plně realizuje své lidské i duchovní potřeby, také v ní probíhá jeho působení mezi lidmi. „Mnoho Ježíšových kázání a zázraků se odehrává venku pod širým nebem. Přírodu Ježíš s učedníky vyhledává, chce-li se modlit nebo odpočinout od davu.“³⁴

Ježíš také apeluje na své učedníky, **aby všechny přirozené skutečnosti na Zemi využívali bohulibě**: „V době svého veřejného působení Ježíš přikládal velkou hodnotu přirozeným skutečnostem [...] Pán přírodu používá jako služebníci svého vykupitelského poslání [...]

---

³² PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*, s. 647.

³³ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 453.

³⁴ *Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad*, s. 12. Kapitola *Zelená témata v Bibli*.

Dalek toho, aby ze sebe dělal otroka věcí, Kristův učedník je musí umět užívat ke sdílení a utváření bratrství (srov. Lk 16,9–13).³⁵

Svatý Pavel v listě Římanům 8,18–24, teologicky uvažuje **nad společným utrpením stvoření a člověka**. „Při studiu textu se vyjevuje, jak úzce je stvoření spojeno s člověkem. „Oba jsou ve stejné situaci: oba sténají pod tíží přítomnosti (v. 22n). Oba čekají na přijetí křesťanů za Boží syny (v. 19.23), oběma záleží na osvobození a vykoupení (v. 21.23), oba musí mít naději (v. 20.24), oba očekávají budoucí slávu (v. 17.18.21). Mezi člověkem a stvořením existuje solidarita nouze a naděje.“³⁶

V listech svatého Pavla dále čteme **předzvěst nové země a nových nebes, jako tomu bylo u výše zmíněného proroka Izajáše**: „Stvoření bude vykoupeno, až bude vykoupen člověk a až se z něj stane, „nové stvoření“ (2Kor 5,17; Gal 6,15). Má-li se změnit stvořený svět, musí se změnit člověk. Až bude člověk vzdávat Bohu čest, která mu náleží, až se hříšník stane novým člověkem, pak dojde k obnově stvoření.“³⁷

O tomto novém a obnoveném stvoření taktéž hovoří **kniha Zjevení**. Bůh obnoví veškeré stvoření, staré pomine a už nebude přítomno v těchto vztazích utrpení (srov. Zj 2,1–5). „Závěrečné pasáže Bible jsou věnovány vizi nového nebe a nové země, kde bude Bůh přebývat mezi lidmi.“³⁸

1.3. Životní prostředí v křesťanské tradici

Po prozkoumání vybraných biblických aspektů probírajících problematiku životního prostředí se pokusím zaměřit na další pilíř křesťanské víry. Tímto druhým pilířem je Tradice, která na rozdíl od Písma svatého a Magisteria, je přítomná už od doby Ježíše Krista a v průběhu času se vyvíjí, a to i v současnosti.

V této podkapitole nejdříve ve zkratce vysvětlím, co to znamená Tradice a proč je pro teologii důležitá. Posléze se budu věnovat světcům a křesťanským myslitelům, kteří výrazně pomohli přispět do Tradice církve v problematice životního prostředí.

---

³⁵ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 453.

³⁶ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*, s. 646–647.

³⁷ Ibid., s. 647.

³⁸ *Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad*, s. 14. Kapitola *Zelená témata v Bibli*.

Učení katolické církve v základu rozlišuje Tradici na dvě části. Tou první částí je Tradice pocházející původně z prvotní církve. Tato Tradice přijala vše, co měla od Ježíše Krista. „Tradice, o níž mluvíme, pochází od apoštolů a předává všechno to, co přijali z Ježíšova učení a příkladu a čemu se naučili od Ducha svatého. Vždyť první křesťanská generace ještě neměla psaný Nový zákon a sám Nový zákon dosvědčuje, jak se rozvíjela živá Tradice.“³⁹

Od této primární tradice jako letorosty z kmene vyrůstají dílčí tradice, které během doby církve různě vznikaly, vyvíjely se nebo i zanikaly. Jedná se především o tradice „teologické, disciplinární, liturgické či devocionální (tradice různých pobožností), které se během doby zrodily v místních církvích. Tyto tradice představují zvláštní formy, z nichž velká Tradice nabývá výrazů přizpůsobených různým místům a různým dobám. Ve světle velké apoštolské radice mohou být tyto pozdější tradice uchovány, upraveny nebo také pod vedením učitelského úřadu církve zrušeny.“⁴⁰

Během staletí se celá církevní tradice různě vyvíjela. Mnoho skutečností bylo do ní přirozeně přijato, ale zároveň řada z nich se vyloučila. Její součástí se ale už od počátku stala úcta ke svatým, protože na nich Bůh zjevil svoji moc a církev je věřícím od počátku předkládala jako vzory. Vedle této skupiny v posvátné tradici lze uvést také laiky nebo křesťanské myslitele, kteří měli velký význam pro spiritualitu nebo teologii. Životopisy a díla těchto křesťanů jsou nezanedbatelným přínosem, zejména pro řešení problematiky tématu životního prostředí.

1.3.1. Světci

Tradice díky světcům a jiným křesťanům poskytuje oprávněnou naději, že **problematika životního prostředí v nauce církve není a nikdy nebyla lhostejná**. V této podkapitole se pokusím vytvořit výběr světců a křesťanských myslitelů, kteří měli významný přínos do církevní tradice co do problematiky životního prostředí.

Světci z řad mnichů a biskupů prvotní církve byli mimořádným způsobem schopni vnímat, kontemplotovat a žít v harmonii vztahů se stvořením. Tito lidé, kteří začali žít

---

³⁹ *Katechismus katolické církve*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1, p. 83.

⁴⁰ *Ibid.*

asketickým způsobem života původně v Egyptě a Sýrii, se nechali inspirovat anděli a dalším stvořením, které chválí Boha v Písmu svatém. Tuto chválu nacházíme zejména v žalmech. Opakovaným chválením Boha v žalmech se světci stávali vnímavějšími ke stvoření, které chválí Boha. Pro ilustraci je možné uvést například žalm 148.⁴¹

Mezi prvními vybranými světci je vhodné uvést zakladatele mnišství **svatého Antonína** (+356). Jeho životopisec svatý Atanáš popisuje „harmonii, v jaké tento egyptský světec žil se zvířaty, rostlinami a vším ostatním tvorstvem. Úcta, již sv. Antonin choval k životu, zahrnovala lvy, krokodýly, palmy, olivovníky, pšenici, zeleninu a velbloudy. Zvlášť zajímavá z pohledu dneška – díky významu pro moderní zemědělství – je Antonínova laskavost, s níž přistupoval ke zvířatům, která plnila jeho zahrádku.“⁴²

Dalším významným světce je biskup **Martin z Toursu** (+397). Tento člověk byl svým životopisem „zobrazen v harmonii s kravami, lvy, koněm a žebrákem. Na uměleckých vyobrazeních se Martin objevuje s husou či jako mladý voják, jenž daruje svůj plášť žebrákovi.“⁴³ Z životopisů a jiných dokladů života svatého Martina lze vypovědět jeho pozitivní a harmonický vztah ke stvoření, který nám ukládá jej napodobovat.

Biskup a mnich **svatý Basil** (+379), který mimo jiné dokázal vnímat, s jakou krásou a dokonalostí příroda odkazuje člověka ke svému Stvořiteli: „Chtěl bych, aby tě stvoření proniklo takovým obdivem, že kamkoliv půjdeš, nejmenší rostlinka ti přinese jasnou připomínku Stvořitele [...] Jediné stéblo trávy, jediné smítko prachu dostačuje, aby se celá tvá mysl zaměstnala patřením na umění, se kterým bylo utvořeno.“⁴⁴

Ve středověku vynikal velmi krásným vztahem ke tvorům **sv. Brendan z Clonfertu** (+575). „Brendanovi mniši se spřátelili s každým tvorem, s nímž se setkali, od ptáků po korýše, zvláště s mořskými ptáky, s nimiž se střídali ve zpěvu, a s mírumilovnou velrybou, která je doprovázela při velikonoční vigílii.“⁴⁵

---

⁴¹ Srov. Edward Echlin, Křesťanské zelené dědictví–svět jako stvoření. In: *Teologický sborník 3/96: Křik země? Ekologické výzvy teologii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996, s. 50–51.

⁴² ESCHLIN, Edward. Křesťanské zelené dědictví – svět jako stvoření, s. 51.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ *Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad*, s. 15. Kapitola Zelené výroky v průběhu věků.

⁴⁵ ESCHLIN, Edward. *Křesťanské zelené dědictví – svět jako stvoření*, s. 51.

Ze skupiny irských mnichů a misionářů je třeba zmínit svatého **Kevina z Glendalough** (+618). Tento mnich vynikal velikou bází před stvořením a toužil s ním žít v harmonii: „byl v pokušení srovnat několik kopců z Wicklow Hills pro stavbu kláštera, odpověděl s úctou a respektem k ostatnímu životu a s pojetím „panství“ (dominion), které má vztah k dnešku, kdy inženýři a architekti prohlašují, že mohou zkrášlit a upravit zelená pole: Nepřeji si, aby se Boží tvorové kvůli mně museli stěhovat. Můj Bůh může tomuto místu pomoci nějakým jiným způsobem. Navíc všichni divocí tvorové to hor jsou moji spolubydlíci, jež jsou ke mně laskaví a přátelští, a z tvé řeči by byli smutní.“⁴⁶

Druhým význačným mnichem a misionářem z Irska byl **svatý Kolumbán mladší** (+615). „Během středověku se připomínala harmonie, v níž žil s řekami a prameny, ptáky a lesy, rostlinami a zvířaty. Keltové měli obzvláště v oblibě ptáky a malá zvířata. Mnich Jonáš, Kolumbánův životopisec, popisuje, jak světec chodíval lesem, pohroužen do modlitby, a rozmlouval s ptáky a veverkami. Někdy mu dokonce sedávali na ramenou. Po celé Evropě je Kolumbán v umění zobrazován s těmito malými tvory.“⁴⁷ V tomto světcovi lze vnímat určitou podobnost se svatým Františkem z Assisi.

Podobně britský světec **svatý Cuthbert** (+687), se vyznačoval láskou ke stvoření. „Pro jeho přátelství se zvířaty, zejména ptáky, o němž nám vypráví Beda, a s kajkami, které hnízdily na Farnesu od dob Vikingů a které tradice spojuje s Cuthbertem.“⁴⁸

Ve vrcholném středověku **svatá Kateřina Sienská** (+1380) vysvětluje důvod lásky světců k tvorům: „Světcí milují ostatní tvory, protože si uvědomují, jak Kristus miluje tvorstvo. Důvod, proč Boží služebníci tak hluboce milují tvory, je ten, že si uvědomují, jak hluboce je miluje Kristus. A v tom spočívá pravá povaha lásky: milovat to, co je milováno těmi, které milujeme.“⁴⁹

Mnohem známější světec je teolog vrcholného středověku a dominikán **Tomáš Akvinský**. Ve své Sumě teologické svatý Tomáš připomíná, že Bůh ve světě stvořil dokonalou provázanost a závislost jednotlivých tvorů jeden na druhém: „Bůh stvořil

---

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid., s. 52.

⁴⁸ Ibid.; Autor v textu zmiňuje Kajky. Jedná se o mořského ptáka. Farne je souostroví ležící severovýchodně od Británie.

⁴⁹ Ibid.

mnoho rozmanitých tvorů tak, aby to, co se jednomu nedostává k tomu, aby se ukázala Boží dobrota, mohlo být nalezeno u druhého. Neboť dobrota, jež je v Bohu jednoduchá a v jediné formě, je ve tvorech mnohá a rozděleně. Tak se tedy celý vesmír dohromady podílí na Boží dobrotě dokonaleji a tuto dobrotu představuje lépe než jakýkoli tvor o samotě.“⁵⁰

Na pomyslné hranici středověku a novověku se nabízí zmínit přínos známého duchovního vůdce a zakladatele řádu Tovaryšstva Ježíšova **svatého Ignáce z Loyoly**. Ten ve svých duchovních cvičeních vidí ve stvořených věcech příležitost jak k pokušení, tak k požehnání. Proto své svěřence nabádá, aby správně rozlišovali v jejich užívání. „Člověk byl stvořen, aby chválil, uctíval a sloužil Bohu našemu Pánu a těmito prostředky spasil svou duši. Ostatní věci na zemském povrchu byly stvořeny pro člověka a proto, aby mu pomáhaly na cestě k cíli, k němuž byl stvořen. Odtud plyne, že člověk je musí užívat natolik, nakolik mu dopomohou k dosažení cíle, a zároveň se jich musí vzdát natolik, nakolik mu v tom brání. Je proto nutné, abychom se stali lhostejnými ke všem stvořeným věcem.“⁵¹

Za největšího a nejznámějšího propagátora ekologické etiky se pravděpodobně všeobecně považuje **svatý František z Assisi**. Tento zakladatel františkánské rodiny svým postojem ke stvoření velmi správně interpretuje první kapitoly knihy Genesis, kde Bůh staví člověka na vrchol svého stvoření. Podobně se píše v podkapitole 1.2.1., že člověk není vládcem světa, který si může se stvořením zacházet podle libosti ale spíše správce, který má nad ním zodpovědnost. Svatý František si „uvědomoval, že žádného tvora nemůže vlastnit či nad ním mít moc. Ostatní lidé, všechna živá jsoucna i živly byly jeho bratry a sestrami.“⁵²

Bratr František byl velmi spřízněn s přírodou, která mu i ve svém divokém stavu pomáhala nacházet Boha. „Proto požadoval, aby se v konventu vždycky část zahrady ponechávala neobdělaná, aby tam mohly růst divoké rostliny, aby ti, kdo je obdivují, mohli pozvedat mysl k Bohu, původci tolikeré krásy.“⁵³

---

⁵⁰ Ibid., s. 54.; Taktéž najdeme v: AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa Theologiae*, I^o, q. 47, a. 1.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid., s. 53.

⁵³ FRANTIŠEK. *Laudato Si': encyklika o péči o společný domov*, p. 12.

Jako vrchol Františkova harmonického vztahu k přírodě je zde vhodné uvést úryvek z jeho známého Chvalozpěvu stvoření, v němž chválí Stvořitele a jeho dílo, které stvořil: „Nejvyšší, všemocný, dobrý Pane, tobě bud' chvála, sláva, čest a všechno dobrořečení. Patří tobě jedinému, Nejvyšší, a žádný člověk není hoden vyslovit tvé jméno. Ať tě chválí, můj Pane, všechno, co jsi stvořil, zvláště pak bratr slunce, neboť on je den a dává nám světlo, je krásný a září velkým leskem, vždyť je, Nejvyšší, tvým obrazem...“⁵⁴

Svatá Teresie z Lisieux (+1897) poněkud poeticky vyjadřuje obdiv nad krásou stvoření. Tato krása má zároveň pozvedat ke kráse nebeské: „Uchváceným pohledem hledíme na bílý měsíc tiše vycházející za vysokými stromy, na stříbřité paprsky, které rozprostírá po spící přírodě, jasné hvězdy třpytící se na temném nebi, lehký dech večerního vánku, který zlehka pohání sněhová oblaka; to vše pozvedá duši k nebi.“⁵⁵

1.3.2. Křesťanští myslitelé

Druhou skupinu křesťanů, kteří dosud nebyli katolickou církví kanonizováni, ale i přesto měli nemalý vliv na křesťanskou tradici, je možno nazvat křesťanští myslitelé. V této široké skupině se pokusím vytvořit pouze stručný výběr křesťanů napříč staletími s různým povoláním a stavem. Jsou v něm přítomní laici, ale také klerici a další osoby zasvěcené z různých křesťanských církví.

Jako první příklad lze uvést kněze **Tertuliána** žijícího ve třetím století po Kristu. Ten ve svém díle *De testimonio Animae* vysvětluje vzájemnou provázanost člověka s životním prostředím: „Příroda je učitelkou, duše žákem; a cokoliv první z nich vyučuje a druhý si učením osvojuje, pochází od Boha, Učitele učitelů.“⁵⁶

Velmi známým středověkým autorem je **Tomáš Kempenský**, jehož čtyři knihy *O následování Krista* jsou jedny z nejčtenějších v historii křesťanství. V tomto duchovně hutném díle mimo jiné povzbuzuje čtenářovu úctu ke tvorům, protože v nich lze pozorovat Boží dobrotu. „Kdyby tvé srdce bylo spravedlivé, byl by ti každý tvor zrcadlem

---

⁵⁴ POSPÍŠIL, Ctirad Václav, ed. *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-073-X, s. 76.

⁵⁵ *Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad*, s. 18. Kapitola *Zelené výroky v průběhu věků*.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 15.

života a knihou svatých naučení. Není tak malého a nepatrného tvora, aby neukazoval Boží dobrotu.“⁵⁷

Jelikož do skupiny křesťanských myslitelů patří všichni křesťané, lze tedy do ní zahrnout i osoby zastupující různé křesťanské denominace a uvést jejich přínos a aktivity, které měly bezesporu vliv na křesťanskou tradici.

Jeden z nejvýznamnějších reformátorů a kritiků katolické církve **Martin Luther** považuje nejen Písmo svaté, ale i přírodu za místo, kde se Bůh zjevuje člověku: „Bůh neveysal své Slovo jen do Bible, ale také do stromů, květin, oblak a hvězd.“⁵⁸

Podobně i druhý významný reformátor **Jan Kalvín** hodnotí přírodu jako svědkyni Boží ruky: „Stvoření se dost podobá prostornému a nádhernému domu, vybavenému a naplněnému tím nejvybranějším zařízením. Všechno v něm k nám promlouvá o Bohu.“⁵⁹

Jiný metodistický pastor anglického původu **John Wesley** (+1791) se domnívá, že řešením lhostejnosti člověka k dobru vůči sobě navzájem a vůči stvoření, je víra v Ježíše Krista. „V srdci věřím, že víra v Ježíše Krista nás může a bude vést nad zájmem omezený na dobro pro ostatní lidské bytosti, k širšímu zájmu o dobro pro ptáky na našich zahradách, ryby v našich řekách a každého živého tvora na tváři země.“⁶⁰

Francouzský spisovatel a konvertita **Paul Claudel** (+1955) rozvážným způsobem varuje člověka, aby zachoval životní prostředí a chránil ho. „Údolí, svah, remízek. Na nic nesahej, ani na kamení, slyšíš? Nic nenič, ani stéblo trávy, ani strom. Nech zrnka písku na svém místě a kopec také. Všechno má svého ducha. Co chceš měnit, co bys dokázal udělat lépe? Večerní vítr se zvedá úplně sám od sebe a zavírá květy. Než budeme měnit svět, bylo by možná důležitější, abychom ho nejdříve neničili.“⁶¹

Jeden z nejznámějších spisovatelů dvacátého století **Clive Staples Lewis** (+1963) hovoří o tom, že příroda doslova učí o Boží slávě. „Příroda mě nikdy neučila, že existuje Bůh

---

⁵⁷ KEMPENSKÝ, Tomáš. *Čtyři knihy o následování Krista*. 2. vyd. Přeložil Josef PERNIKÁŘ. Brno: Cesta, 2017. ISBN 978-80-7295-019-5, s. 73.

⁵⁸ *Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad*, s. 17. Kapitola *Zelené výroky v průběhu věků*.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid., s. 18.

⁶¹ *DOCAT: sociální nauka církve pro mladé*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2017. ISBN 978-80-7195-931-1, s. 239.

slávy a nekonečného majestátu. To jsem se musel naučit odjinud. Ale dala slovu sláva význam. Ještě pořád nevím, kde jinde bych jej mohl najít.“⁶²

Jako posledního křesťana zde chci zmínit německou spisovatelku jménem **Dorothee Sölleová** (+2003). V těchto slovech se vyhraňuje vůči negativnímu působení člověka na stvoření. „Každá práce, která směřuje ke zničení živých, potomků, druhých tvorů i celé země, je neslučitelná s křesťanskou vírou.“⁶³

1.4. Životní prostředí v dokumentech církve

Po prozkoumání vybraných aspektů Písma svatého a Tradice, se nyní zaměřím na třetí pilíř křesťanské víry. Tímto třetím pilířem je míněno Magisterium neboli učitelský úřad církve.

V této podkapitole se nejdříve pokusím ve stručnosti vysvětlit, co to Magisterium je a jaký pro může mít význam pro chápání problematiky životního prostředí. Dále se budu zabývat dokumenty církve, ve kterých Magisterium předkládá pravdy o významu ochrany životního prostředí. Tato podkapitola zahrnuje tři části. V první části se pojednám o historickém vývoji přínosu jednotlivých papežů k dané problematice. Ve druhé části se pokusím vyjasnit, co předkládá věřícím Katechismus katolické církve a na závěr v poslední části prozkoumám přínos dokumentů druhého vatikánského koncilu.

Katechismus katolické církve říká o učitelském úřadu toto: „Úkol autenticky vykládat Boží slovo psané nebo ústně předávané je svěřen pouze živému učitelskému úřadu církve, který vykonává svou pravomoc ve jménu ‚Ježíše Krista‘, to je biskupům ve spojení s Petrovým nástupcem, římským biskupem.“⁶⁴ Magisterium lze tedy chápat jako službu církve, která skrze ustanovené papeže a biskupy oprávněně vykládá Písmo svaté a Tradici.

Tento subjekt si nedělá nárok na pravdu, mimo záležitostí zjevených v Písmu svatém a Tradici. Jeho úkolem je s pomocí Ducha svatého věrně vykládat zjevenou pravdu. „Učí jen to, co bylo předáno, neboť z Božího příkazu a za pomoci Ducha svatého Boží slovo

---

⁶² *Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad*, s. 19. Kapitola *Zelené výroky v průběhu věků*.

⁶³ *DOCAT: sociální nauka církve pro mladé*, s. 245.

⁶⁴ *Katechismus katolické církve*, p. 85.

nábožně slyší, svědomitě střeží a věrně vykládá a z tohoto jediného pokladu víry čerpá všechno, co předkládá k věření jako zjevené od Boha.“⁶⁵

Ačkoliv se může zdát, že katoličtí křesťané mohou být manipulováni svévolnými interpretacemi učitelského úřadu církve, který je tvořen uskupením biskupů, jeho aktivita není pouze lidská, ale je držena příslibem Božího vedení, a tedy i zárukou neomylnosti. „Věřící, kteří si připomínají Kristova slova apoštolům: ‚Kdo poslouchá vás, poslouchá mě‘ (Lk 10,16), ochotně přijímají učení a pokyny, které jim pastýři různými způsoby předkládají.“⁶⁶ Zjevené a slavnostně vyhlášené pravdy víry se tak stávají pevnými body ve víře křesťana, o které je nutné, aby se opíral a zároveň nabízejí jistotu ve víře.

Mezi dokumenty učitelského úřadu církve v různé míře a s různou závazností⁶⁷ patří vyjádření, která v průběhu dějin církve vydal papež, popřípadě jím svolaný koncil. Pro účely tohoto tématu jsem vybral významné dokumenty nebo prohlášení posledních papežů a koncilů, ve kterých se probírá problematika ochrany životního prostředí.

1.4.1. Papežové

Prvním papežem, který vstupuje do oblasti životního prostředí v sociální nauce církve je **Jan XXIII**. Tento světec, který je významný tím, že nechal svolat druhý vatikánský koncil, se ve své encyklice *Mater et Magistra* (1961) zmiňuje o vykořisťovatelském přístupu člověka k přírodnímu prostředí. Všechno pozemské dobro, má totiž sloužit k prospěchu člověka. Tento morální apel je zasazen do textu první knihy Mojžíšovy. „V 1. knize Mojžíšově čteme, že Bůh dal prvním lidem dva příkazy, které se navzájem doplňují. Nejprve přikázal: ‚Rostte a množte se‘, a pak: ‚naplňte zemi a podmaňte si ji.‘ [...] Druhý příkaz neznamena podmanění země ke zničení přírodního bohatství, nýbrž jeho využití k životu člověka.“⁶⁸

---

⁶⁵ Ibid., p. 86.

⁶⁶ Ibid., p. 87.

⁶⁷ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. 2. vyd. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-16-8, s. 99–106. Autor zde vysvětluje problematiku závaznosti pravd Magisteria církve. Tyto pravdy jsou rozděleny do třech různých „košů“.

⁶⁸ *Mater et Magistra*. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha: Zvon, 1996, s. 119–174. ISBN 80-7113-154-7, p. 196–197.

Od doby papeže Jana XXIII. je možné u jeho nástupců pozorovat postupnou gradující intenzitu ve vyjadřování se k tématu ochrany životního prostředí. Toto téma se postupně začíná přetvářet v globální sociální problém.

Papež **Pavel VI.**, za kterého se zdárně dokončil druhý vatikánský koncil, o němž bude více pojednáno později, vydal apoštolský list *Octogesima adveniens* (1971). V tomto listě jako první papež nejenže popisuje akcelerující negativní dopady lidské aktivity na životní prostředí, ale tuto aktivitu nazývá jako globální problém celého lidstva. „Lidé si náhle uvědomují: neuváženým vykořisťováním přírody riskují, že ji zničí a že se sami stanou obětí tohoto hanobení. Ale nejen životní prostředí se stále zhoršuje (znečištění a odpady, nové nemoci, absolutní ničivá síla); ani lidské společenství již člověk neovládá, a tak si může vytvořit pro zítřek životní podmínky, které pro něj budou naprosto nesnesitelné. Jde o rozsáhlý společenský problém, který se týká celé lidské rodiny. K těmto novým výhledům musí křesťané obrátit pozornost, aby spolu s ostatními lidmi převzali odpovědnost za osud, od nynějška společný.“⁶⁹

Velmi známý a významný papež **Jan Pavel II.** se k tématu ochrany životního prostředí vyjadřuje v několika encyklikách. Prvním místem je encyklika *Redemptor hominis* (1979), kde podobně jako jeho předchůdci kritizuje vykořisťovatelský pud člověka, který ale zároveň dopouští odcizení člověka od přírody. „Pozorujeme, že užívání tohoto bohatství nejen pro průmyslové, nýbrž i pro vojenské účely, jakož i nekontrolovaný rozvoj techniky bez všeobecného a skutečně ve prospěch člověka zaměřeného plánu, často ohrožují přírodní životní prostředí, přerušují přímý styk člověka s přírodou a odcizují ho od ní. Zdá se, jako by člověk nevnímal žádný jiný význam přírodního prostředí, kromě toho, který slouží bezprostřednímu cíli využití a spotřeby.“⁷⁰

Další místo týkající se dané problematiky lze nalézt v sociální encyklice *Sollicitudo rei socialis* (1987). Rovněž i zde Jan Pavel II. kritizuje vykořisťování přírodních zdrojů. Tento způsob chování musí nutně začít respektovat mravní ale i biologický zákon. „Rozvoj, jeho plánování, užívání přírodních zdrojů a způsob, jakým se z nich těží, nelze oddělovat od respektování mravních zákonů. Jeden z nich bezpochyby vymezuje užívání viditelné

---

⁶⁹ Octogesima adveniens. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha: Zvon, 1996, s. 267–296. ISBN 80-7113-154-7, p. 21.

⁷⁰ JAN PAVEL II. *Redemptor hominis*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-178-4, p. 15.

přírody [...] Omezení uložené člověku od počátku samotným Stvořitelem a vyjádřené symbolicky zákazem ‚jíst ovoce ze stromu‘ (srov. Gn 2,16–17) dostatečně jasně ukazuje, že ve vztahu k viditelné přírodě jsme podrobni nejen biologickým, ale i mravním zákonům, které nelze beztrestně přestupovat.“⁷¹

V roce 1990 Jan Pavel II. poslal dopis *Pokoj s Bohem Stvořitelem, pokoj s celým stvořením* k příležitosti slavení 23. světového dne míru. V tomto uceleném textu počítá různé aspekty ekologické krize. Popisuje disharmonii ve vztazích člověka k přírodě a ke Stvořiteli, tuto ekologickou krizi vidí jako morální problém a taktéž se snaží hledat řešení této krize například ve společné odpovědnosti a solidaritě.⁷²

V jiné sociální encyklice *Centessimus annus* (1991) již uznává mírný pokrok v ochraně životního prostředí a zároveň povzbuzuje k ještě více humánní ekologii. „Zatímco se oprávněně, i když mnohem méně než by bylo třeba, snažíme chránit životní podmínky ohrožených živočišných druhů, protože si uvědomujeme, že každý z nich svým dílem přispívá k všeobecné rovnováze na zemi, angažujeme se mnohem méně pro zachování morálních podmínek věrohodné ‚humánní ekologie‘ [...] Každý člověk tedy musí: „respektovat přirozené a morální struktury, jimiž byl vybaven.“⁷³

Podobně i v encyklice *Evangelium vitae* (1995), se papež Jan Pavel II. vyjadřuje k roli člověka jako správce země a nikoli vykořisťovatele. Povzbuzuje k ochraně živých tvorů a k humánní ekologii, která ctí život.⁷⁴

Po smrti papeže Jana Pavla II. se úřad římského biskupa ujal nový papež **Benedikt XVI.** Ten ve své encyklice *Caritas in veritate* (2009) definuje zhoršení životního prostředí jako sociální problém.

---

⁷¹ Sollicitudo rei socialis. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha: Zvon, 1996, s. 357–408. ISBN 80-7113-154-7, p. 34.

⁷² Srov. Message of His Holiness Pope John Paul II for the celebration of the World Day of Peace. In: *The Holy See* [online]. Vatican City: The Holy See, 1990 [cit. 2020-10-22]. Dostupné z: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_19891208_xxiii-world-day-for-peace.html

⁷³ Centessimus annus. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha: Zvon, 1996, s. 415–473. ISBN 80-7113-154-7, p. 38.

⁷⁴ Srov. JAN PAVEL II. *Evangelium vitae: encyklika Jana Pavla II. O životě, který je nedotknutelné dobro z 25. března 1995*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3, p. 42.

Papež začíná s problematikou vztahů mezi člověkem a životním prostředím. Jak člověk zachází sám se sebou, tak zachází s životním prostředím. Při zhoršení sociálních vztahů se automaticky zhoršuje stav životního prostředí a naopak, zhoršení kvality životního prostředí má na mnohých místech vliv na sociální problémy. Papež vybízí k přehodnocení životního stylu. Také zde zmiňuje, že nestačí omezit ekonomiku, ale raději řešit celkový morální stav společnosti. Pokud lidstvo nebude počítat s právem a respektem k životu a bude provádět například potraty nebo eutanázie, tak ani nemůže mít respekt k životnímu prostředí a nemá smysl pro humánní ekologii.⁷⁵

Další významný text z pera papeže Benedikta XVI., lze nalézt v jeho poselství ke světovému dni míru v roce 2010. Tento text nesoucí název *Chceš-li být tvůrcem míru, ochraňuj* stvoření v sobě obsahuje konstatování, že ekologická krize je dnes vážná krize a nelze přehlížet její dopady jako je znečištění, extrémní počasí, ekologičtí uprchlíci a podobně. Dále zde kritizuje nespravedlnost v přerozdělování dober země. Tato dobra jsou Stvořitelem určena, aby patřila všem lidem. Následně vyzývá k solidaritě mezi generacemi abychom nezatěžovali příští pokolení lidí. Podobně i zde vybízí k novému způsobu života a odpovědnosti za lidské chování a životní styl.⁷⁶

Magisterium papeže Benedikta je bohaté co do menších příspěvků na téma ochrany životního prostředí, nicméně zde se jim již nebudu více věnovat.⁷⁷

Dosud nejvýznamnějším papežem co do intenzity a množství příspěvků do tématu životního prostředí je bezesporu současný **papež František**. Vypisovat zde všechna prohlášení papeže Františka, která pronesl k danému tématu, by bylo zcela vyčerpávající, proto se pokusím alespoň ve zkratce vysvětlit, co je vlastním obsahem významné sociální encykliky *Laudato si'* (2015): „Jedná se nicméně o první církevní dokument, který na rovině papežského učitelského úřadu obsáhle reflektuje ochranu

---

⁷⁵ Srov. BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate: Láska v pravdě: encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9, p. 51.

⁷⁶ Srov. Poselství papeže Benedikta XVI. ke Světovému dni míru 2010. In: *Církev.cz* [online]. Praha: Česká biskupská konference, 2009 [cit. 2020-10-22]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/091226-poselstvi-papeze-benedikta-xvi-ke-svetovemu-dni-miru-2010>.

⁷⁷ Jiné nebo kratší promluvy Papeže Benedikta XVI. je možno dohledat v: IRWIN, Kevin W. *A Commentary on Laudato Si': examining the Background, Contributions, Implementation, and Future of Pope Francis's Encyclical*. Mahwah, New Jersey: Paulist Press, 2016. ISBN 978-08091-5319-0, s. 27–30.

životního prostředí a změnu klimatu z etické perspektivy, a zároveň první sociální encykliku, v níž ekologická tematika představuje její obsahové těžiště.⁷⁸

1.4.2. Katechismus katolické církve

Jedním z nejdůležitějších dokumentů učitelského úřadu církve je Katechismus katolické církve. Jedná se o dokument, který podává souhrn katolické nauky o víře i mravech. V této části se pokusím čtenáře provést naukou katolické církve o ochraně životního prostředí obsaženou v této knize.

Pro správné pochopení daného tématu, je vhodné, abychom si nejprve vyjasnili, jak katechismus chápe vztahy mezi Bohem, člověkem a stvořením. **Bůh stvořil svět ke svojí slávě a aby člověk měl podíl na jeho dobru.** „To je základní pravda, které Písmo i Tradice učí a oslavují ji: ‚Svět byl stvořen ke slávě Boží.‘⁷⁹ „Věříme, že svět pochází ze svobodné vůle Boha, který chtěl, aby se tvorové podíleli na jeho bytí, na jeho moudrosti a na jeho dobrotě: ‚Pane, stvořil jsi všechno, z tvé vůle to povstalo‘ (Zj 4,11).⁸⁰

Stvoření získal člověk jako nezasloužený dar: „Vždyť Bůh chtěl stvoření jako dar člověku, jako dědictví, které mu určil a svěřil.“⁸¹

Bůh je Pánem stvoření a je v něm přítomen: „Protože však je svrchovaný a svobodný Stvořitel a první příčina všeho, co existuje, je přítomen v nejhlubším nitru svých tvorů: ‚V něm žijeme, hýbáme se a jsme‘ (Sk 17,28).⁸² „Každý tvor je svým vlastním způsobem dobrý a dokonalý.“⁸³

Bůh, počítá s člověkem a dává mu zodpovědný úkol, aby spravoval a postupně zveleboval zemi: „Bůh dává lidem také moc, aby se svobodně podíleli na jeho Prozřetelnosti tím, že jim svěřil odpovědnost ‚podmanit si zemi‘ a panovat nad ní. Tím Bůh dal lidem možnost, aby byli rozumnou a svobodnou příčinou k dokončení díla

---

⁷⁸ ŠTICA, Petr. Péče o společný domov jako naléhavá etická výzva: In: *Salve 4/17*, s. 13.

⁷⁹ *Katechismus katolické církve*, p. 293.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 295.

⁸¹ *Ibid.*, p. 299.

⁸² *Ibid.*, p. 300.

⁸³ *Ibid.*, p. 339.

stvoření tím, že budou zdokonalovat jeho soulad, k vlastnímu dobru i k dobru svých bližních.“⁸⁴

Katechismus katolické církve upozorňuje člověka na respektování integrity stvoření dané Stvořitelem. Toto jednání proti integritě je obsaženo v sedmém přikázání: Nepokradeš! **Sedmé přikázání** mimo jiné nabádá k respektování a úctě k celému stvoření. Člověk není absolutním vládcem světa, ale je pouze správcem, který se spravedlivě dělí o dobra s druhými a dalšími generacemi: „Sedmé přikázání vyžaduje respektování neporušenosti stvoření. Zvířata, jakož i rostliny a neživé věci, jsou přirozeně určeny k obecnému blahu minulého, současného i budoucího lidstva. Užívání nerostných, rostlinných a živočišných zdrojů vesmíru nelze oddělovat od mravních požadavků. Vláda nad neživými věcmi a nad jinými živými bytostmi, kterou dal Stvořitel člověku, není absolutní; musí být uvedena v soulad s péčí o kvalitu života bližního, včetně budoucích generací; vyžaduje náboženskou úctu k neporušenosti stvoření.“⁸⁵

Součástí stvoření není pouze člověk nebo rostliny ale všichni tvorové. „Zvířata jsou Boží tvorové. Bůh je zahrnuje svou starostlivou péčí. Chválí ho a velebí ho už jen tím, že existují. I lidé mají k nim být laskaví.“⁸⁶

Člověku jsou všechna zvířata dána, aby je se střídmostí a rozumem užíval. Zároveň si člověk má uvědomit, že zvířata nejsou jeho cílem ale prostředkem k dosažení určitého dobra. „Odporuje lidské důstojnosti nechávat zvířata zbytečně trpět a bezohledně nakládat s jejich životem. Stejně tak je nedůstojné člověka utrácet pro zvířata sumy peněz, které by měly být přednostně určeny ke zmírnění lidské bídy.“⁸⁷

1.4.3. Dokumenty druhého vatikánského koncilu

Jako třetí skupinu dokumentů učitelského úřadu církve uvádím Dokumenty druhého vatikánského koncilu, které vznikaly postupně z jednotlivých koncilových zasedání mezi léty 1962–1965. Jedním z jeho cílů byla aktualizace sebepochopení církve a obnovení

---

⁸⁴ Ibid., p. 307.

⁸⁵ Ibid., p. 2415.

⁸⁶ Ibid., p. 2416.

⁸⁷ Ibid., p. 2418.

křesťanského života.⁸⁸ Tento ekumenický koncil vydal celkem čtyři konstituce, devět dekretů a tři deklaráce.

Lze spolehlivě předpokládat, že téma ochrany životního prostředí nepatří mezi nejpřednější témata tohoto koncilu, protože pozornost koncilních otců byla upřena na tehdejší aktuální problémy. Nicméně i přesto některé velmi důležité aspekty ochrany životního prostředí se na koncilu objevují.

V pastorální konstituci *Gaudium et Spes* (1965), je možné nalézt hned několik aspektů. Na začátku této konstituce otcové dávají najevo celému světu, že **církev má starost o všechny problémy lidstva**. V přeneseném významu to lze chápat, že církev se zajímá i o environmentální problémy, které dosud nebyly zcela známé. „Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků, a není nic opravdu lidského, co by nenašlo v jejich srdci odezvu.“⁸⁹

Konstituce **hovoří o roli člověka vzhledem k životnímu prostředí**: „Člověk stvořený k Božímu obrazu dostal příkaz podmanit si zemi se vším, co je na ní, a spravovat svět spravedlivě a svatě (Srov. Gn 1,26–27; 9,2–3; Mdr 9,2–3.) a uznáním Boha jako stvořitele všeho zaměřil k němu sebe i celý vesmír, aby podřízením všech věcí člověku bylo Boží jméno vznešené po celé zemi.“⁹⁰

Dále hovoří o **následcích hříchu způsobeného člověkem**: „Když často odmítal uznat Boha jako svůj původ, rozrušil tím také povinné zaměření k svému poslednímu cíli i celý řád vztahů vůči sobě, jiným lidem a všem stvořeným věcem.“⁹¹

Gaudium et Spes popisuje vztahy **člověka ke stvořeným skutečnostem po příchodu Božího Syna na zem**: „Člověk Kristem vykoupený, který se stal v Duchu svatém novým stvořením, může a musí milovat i věci Bohem stvořené. Přijímá je od Boha a hledí na ně

---

⁸⁸ Srov. Koncil pro naši dobu – základní informace o II. Vatikánském koncilu (Miloslav Kněz). In: *Pastorace.cz: podklady pro pastorační a duchovní život* [online]. Praha: Arcibiskupství pražské, c200-2021 [cit. 2020-10-23]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/thematicke-texty/koncil-pro-nasi-dobu-zakladni-informace-o-ii-vatikanskem-koncilu-miloslav-knez>

⁸⁹ Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, s. 183–265. ISBN 80-7113-089-3, p. 1.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 34.

⁹¹ *Ibid.*, p. 13.

a má je v úctě, jako by právě vyšly z Boží ruky. Děkuje za ně Dobrodinci a používá a dopřává si stvořených věcí v duchu chudoby a vnitřní svobody.“⁹²

V další významné konstituci **Lumen Gentium** se píše, že všechny stvořené skutečnosti jsou hodné respektu a svým bytím vzdávají Bohu chválu: „Věřící tedy mají uznávat vnitřní povahu všeho stvořeného, jeho jednotu a zaměření k oslavě Boha.“⁹³

Konstituce **Dei Verbum** dodává, že Bůh je Pánem celého stvoření, které stvořil a udržuje v bytí, které samo o sobě odkazuje na něj: „Bůh, který skrze Slovo všechno tvoří (srov. Jan 1,3) a udržuje, dává lidem ve stvořených věcech trvalé svědectví o sobě (srov. Řím 1,19–20).“⁹⁴

Z výše uvedených dokumentů církve lze rovněž vyvodit, že církev v druhé polovině 20. století vyjadřuje nezanedbatelný zájem o ochranu životního prostředí. Tato záležitost se postupem času stává jedním z hlavních diskutovaných teologických témat v sociální nauce církve.

---

⁹² Ibid., p. 37.

⁹³ Věřoučná konstituce Lumen Gentium o církvi. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, s. 37–100. ISBN 80-7113-089-3, p. 36.

⁹⁴ Věřoučná konstituce Dei Verbum o Božím zjevení. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, s. 107–123. ISBN 80-7113-089-3, p. 3.

2. Obecná témata problematiky životního prostředí v sociální nauce církve

Zatímco v první části byl načrtnut úvod do problematiky životního prostředí z různých aspektů, ve druhé části se pokusím na tyto aspekty pozvolna navázat v obecných tématech, přítomných v sociální nauce církve.

Nejprve se bude pojednávat o vlivu pokroku vědy a techniky na životní prostředí. Na toto téma navážeme problematikou vztahu mezi člověkem a životním prostředím a v poslední části této kapitoly se pokusím věnovat několika aspektům odpovědnosti společnosti za ochranu životního prostředí. Uvedu postupně celkem pět principů sociální nauky církve, které považujeme za důležité pro dané téma. Jedná se o principy kolektivního dobra a univerzálního určení statků. Vedle nich uvedu také principy solidarity a spravedlnosti. Společně s těmito principy zmíním také pátý princip trvale udržitelného rozvoje. Tyto principy společně úzce souvisí a určitým způsobem se doplňují.

2.1. Vliv pokroku vědy a techniky na životní prostředí

V této podkapitole se pokusím vyjasnit vztah mezi člověkem a technikou. Následně ozřejmím pohled církve na technologický pokrok, který se neobešel jednak bez pozitivního, ale i negativního vlivu na životní prostředí a člověka.

Od konce devatenáctého století lze v církvi začít pozorovat reflexi sociálních problémů v souvislosti s nezadržitelným rozvojem techniky. Církev se zpočátku k této problematice vyhraňuje jasně: „Od doby Lva XIII. církev stále požadovala, aby se technické vymoženosti poměřovaly mravními měřítky. To jí často vyneslo výtku, že je elementem, který je spíše brzdou pokroku.“⁹⁵

Nauka církve měla vždy na paměti pozitiva, ale i úskalí pokroku vědy a techniky. **Cílem techniky je především to, aby byla ve službě člověku.** „Technika se však stává zlořádem, když přestane plnit svou funkci nástroje ve službě člověku na stvoření a stane se samoučelem kvůli prestiži, okázalosti, zisku a moci. Takové zkreslení finality techniky by bylo třeba odsuzovat, i kdyby nemělo žádné negativní ekologické následky.“⁹⁶

---

⁹⁵ OCKENFELS, Wolfgang. *Katolická sociální nauka*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-081-8, s. 103.

⁹⁶ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0, s. 654–655.

Věda a technika by se tedy měla dostat do pozice prostředku nebo nástroje člověka a nikoli jeho cíle. „Pro katolickou sociální nauku platí zásada, že technika má sloužit člověku, a ne člověk technice. Tato výpověď o služebné hodnotě technického pokroku může sice znít triviálně, avšak provokuje k sebekritickým otázkám: Máme pocit, že techniku jenom ‚obsluhujeme‘ - nebo nám skutečně slouží? Slouží všem – nebo jen některým? Umíme techniku, se kterou pracujeme, vůbec ještě ovládat?“⁹⁷ Jinými slovy, cílem není technika a její pokrok, ale člověk.

Technika jakožto vhodný nástroj musí mít v životě člověka pevnou hranici: „Meze technického pokroku jsou tam, kde je ohrožen život člověka, jeho důstojnost a práva. Každý člověk, i nenarozený, má právo na život a nedotknutelnost.“⁹⁸

Nyní se zaměřím na pohled sociální nauky církve, na vliv pokroku vědy a techniky na životní prostředí. Sociální nauka církve nabízí mnoho aspektů tohoto vlivu, které je třeba zmínit.

Mezi prvními je možné uvést skutečnost, že **člověk s pomocí vědy a techniky si podmaňuje přírodu.** Člověk „zejména pomocí vědy a techniky rozšířil a neustále rozšiřuje svou nadvládu téměř nad celou přírodou. Poněvadž člověk stvořený k Božímu obrazu dostal příkaz podmanit si zemi se vším, co je na ní, a spravovat svět spravedlivě a svatě a uznáním Boha jako stvořitele všeho zaměřit k němu sebe i celý vesmír, aby podřízením všech věcí člověku bylo Boží jméno vznešené po celé zemi.“⁹⁹

Papež František ve své encyklice *Laudato si'* uznává pozitivní vlastnosti člověka dané jeho Stvořitelem sloužící ke zdokonalení stvoření: „Lidský rod umí **transformovat přírodu**, aby ji využíval. Tím je charakteristický již od počátku a technika je výrazem úsilí lidského ducha o postupné překonávání materiálních omezení.“¹⁰⁰

Již samotný druhý vatikánský koncil učí, že lidská **snaha o zlepšení životních podmínek je vhodná:** „lidská individuální i kolektivní činnost ono nesmírné úsilí, jímž se lidé snaží

---

⁹⁷ OCKENFELS, Wolfgang. *Katolická sociální nauka*, s. 103.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 106.

⁹⁹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 456.

¹⁰⁰ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 102.

během staletí zlepšovat životní podmínky, je samo o sobě ve shodě s Božím záměrem.“¹⁰¹

Pro celkové zlepšení životních podmínek **je potřeba usilovat o rovné přerozdělení zdrojů a techniky**, která pomáhá pozvednout efektivitu práce a životní úroveň obyvatel z rozvojových zemí: „Stvoření je svěřeno všem lidem a národům, aby je technicky využívali a pečovali o ně. Jsou přitom povinni být universálně solidární. Týká se to především bídy a utrpení třetího světa. Čím více lidí obývá zemi, tím více jsou odkázáni na technický pokrok [...] Problémy třetího světa není možné vyřešit bez intenzivnějšího nasazení techniky.“¹⁰²

Ačkoliv jsem výše uvedl, že na počátku katolická církev nastavila pokroku a vědě přísné zrcadlo, nikdy však nebyla proti jejímu užití a rovněž **pozitivně hodnotila její přínos**. „Hospodářský růst a techniku katolická sociální nauka vždy pozitivně hodnotila jako prostředek k obecnému blahu, nástroj ulehčení a vylepšení nejen fyzického, ale i kulturního života. Současná nedůvěra k civilizaci a nepřátelství vůči technice nenacházejí v katolické sociální nauce oporu.“¹⁰³

Rovněž současný papež František ve své encyklice *Laudato si'* hodnotí **pozitivní aspekty vědy a techniky**: „Technika vyřešila nesčetné nedostatky, které sužovaly a omezovaly lidskou bytost. Pokroku, kterého bylo dosaženo zejména v medicíně, strojírenství a komunikaci, není možné si nevážit a neděkovat za něj.“¹⁰⁴ Dále oceňuje technovědu za objevy, které usnadňují a zvelebují lidský život: „Správně orientovaná technověda dovede vyrábět nejenom skutečně hodnotné věci ke zvýšení kvality lidského života, počínaje domácími spotřebiči až k velkým dopravním prostředkům, mostům, budovám a veřejným prostorům.“¹⁰⁵ Rovněž neprodukuje nevzhledné produkty, ale může se stát zdrojem krásy: „Je též schopna produkovat krásu a umožnit člověku ponořenému do

---

¹⁰¹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 456.; Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, p. 34.

¹⁰² OCKENFELS, Wolfgang. *Katolická sociální nauka*, s. 104.

¹⁰³ SPIEKER, Manfred. *Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996. *Vita socialis*. ISBN 80-85795-24-8, s. 22.

¹⁰⁴ FRANTIŠEK. *Laudato Si': encyklika o péči o společný domov*, p. 102.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 103.

materiálního světa vstupovat do říše krásy. Copak lze popřít krásu letadla nebo některých mrakodrapů?“¹⁰⁶

Kompendium sociální nauky církve deklaruje pozitivní přístup k technice a vědě: „Přínosy vědy a techniky jsou samy o sobě pozitivní [...] katolická církev se v žádném případě nestaví proti pokroku, ba dokonce pohlíží na vědu a techniku [...] jako na úžasný projev lidské tvořivosti, která je Božím darem. Věda a technika nám totiž dává velkolepé možnosti, jichž využíváme s vděčností. Proto se jako věřící v Boha, jenž ocenil přírodu, kterou stvořil, jako dobrou, těšíme z technického a ekonomického pokroku, který díky své inteligenci člověk dokáže uskutečňovat.“¹⁰⁷

Dále kompendium sociální nauky církve specifikuje konkrétní přínosnost a potenciál zejména v zemědělské produkci nebo chemii. „Technologie by mohly při správném využívání představovat velmi cenný příspěvek k řešení závažných problémů, jako je hlad a nemoci. Jde například o produkci různých plodin, které budou výnosnější a odolnější, nebo účinnějších léčiv.“¹⁰⁸ Tento dokument rovněž varuje před křehkou hranicí mezi pokrokem a degradací: „Je však třeba klást důraz na správné využívání, protože víme velmi dobře, že tento potenciál není neutrální záležitostí a může být použit jak pro pokrok člověka, tak pro jeho degradaci. Proto je nutné [...] zachovat opatrný postoj a pozorně hodnotit povahu, cíle a způsob různých forem používaných technologií. Vědci proto musí své bádání i technické schopnosti pravdivě užívat ve službě lidstvu a podřizovat to vše mravním zásadám a hodnotám, které plně respektují a realizují lidskou důstojnost.“¹⁰⁹

Jak jsem již výše zmínil, použití vědy a techniky člověkem má taktéž určité **negativní stránky**. Papež František upozorňuje, že technologie: „nám nabízejí ohromující moc. Těm, kdo je znají a umí je též ekonomicky využít, dávají dokonce nepředstavitelnou vládu nad lidským rodem a celým světem. Nikdy nemělo lidstvo samo nad sebou takovou moc a nic nezaručuje, že ji použije dobře, zejména vezmeme-li v úvahu způsob, jak s ní až dosud nakládá. Stačí připomenout atomové bomby shozené v půli 20. století, jakož i

---

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 457.

¹⁰⁸ Ibid, p.458.

¹⁰⁹ Ibid., p. 458.

velký rozvoj technologie, jímž se chlubil nacismus, komunismus a jiné totalitní režimy při likvidaci milionů lidí.“¹¹⁰

Věda a technologie mohou získat nekontrolovatelnou sílu, která může mít až devastující následky: „Právě v tomto ohledu děsivé možnosti biologického bádání vyvolávají hluboké znepokojení, ještě nejsme s to předvídat, jaké poruchy může v přírodě vyvolat nekontrolovaná genová manipulace, neuvážené utváření nových druhů plodin nebo živočišného života, nemluvě o nepřijatelném zasahování do počátků lidského života.“¹¹¹

Dále papež František udává fakt, že: „moderní člověk není vychován ke správnému užívání moci, protože obrovský rozmach technologie nešel ruku v ruce s rozvojem člověka v jeho zodpovědnosti, vědomí hodnot a ve svědomí. [...] stále roste nebezpečí, že člověk užije moci nesprávně.“¹¹²

Sociální nauka církve vede k uvědomění si hlavního kritéria k posouzení použití technologií a vědy. Tímto kritériem je respekt k člověku a všem tvorům. „Základním měřítkem pro každou vědeckou a technologickou aplikaci je respekt k člověku, který musí být nutně provázen povinným postojem ohledu na jiné živé tvory. Když se uvažuje o jejich pozměnění, je třeba brát v úvahu přirozenost každého tvora a jejich vzájemné propojení v uspořádaném systému.“¹¹³

Kromě rizika zneužití moci a správného kritéria použití techniky a vědy je nutné si uvědomit samotná environmentální rizika plynoucí z použití vědy a techniky, která ne vždy berou zřetel na životní prostředí člověka. Karl-Heinz Peschke uvádí čtyři základní problémy, vyplývající z jejího užití. První problém vidí ve: „znečištění ovzduší, které neohrožuje jen lidské zdraví, nýbrž také přežití mnoha rostlin a zvířat. Jeho hlavními příčinami jsou průmyslové emise a silný motorismus.“¹¹⁴ Druhý problém vidí v: „přesycení životního prostředí chemikáliemi. Vinu na něm nese jen průmyslová výroba, ale rovněž rozšířené používání pesticidů a umělých hnojiv v zemědělství a spotřební odpady.“¹¹⁵ Třetím problémem použití vědy a techniky: „je znečištění a

---

¹¹⁰ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 104.

¹¹¹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 459.

¹¹² FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 105.

¹¹³ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 459.

¹¹⁴ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*, s. 655.

¹¹⁵ *Ibid.*

vyčerpání zásob vody. Mnohé z výše zmíněných chemických látek končí v řekách, jezerech a mořích, kde poškozují a otravují život. Stále rostoucí spotřeba vody podmíněná mnoha požadavky a příjemnostmi každodenního života vede navíc ke kritickému poklesu hladiny podzemních vod.¹¹⁶ A nakonec posledním problémem je podle něj: „znečištění a znetvoření přírody.“¹¹⁷

Člověk je tedy povolán k tomu, aby si uvědomil, že pomocí technovyedy má svět kultivovat, aby se tak naplnil prvotní příkaz Boha, jak bylo již dříve vysvětleno. „Když člověk zasahuje do přírody, aniž by ji zneužíval a poškozoval, lze říci, že zasahuje ne proto, aby přírodu proměňoval, ale proto, aby jí pomáhal v tom, že se může rozvíjet podle své vlastní povahy stvoření, jak to chce Bůh. Když badatel pracuje v této zjevně citlivé oblasti, přimyká se k Božímu záměru, protože Bůh chtěl, aby člověk nad stvořením panoval.“¹¹⁸

2.2. Vztah mezi člověkem a životním prostředím

Nyní se pokusím zaměřit na aspekty krize vztahu mezi člověkem a životním prostředím. Začít lze tím, že se pojedná o problematice zásahu do přírody a její manipulací člověkem. Rovněž se budu zabývat nejen negativním, ale i správným přístupem člověka k životnímu prostředí. V rámci problematiky tohoto vztahu se taktéž dotknu vztahu člověka a zvířat. Nakonec bude dokázáno, že člověk skutečně bere odpovědnost na sebe za zachování zdravého životního prostředí.

Život v přírodě je veliký Boží dar, který je Bohem stvořen a milován v celé své velikosti. „Objektem jeho lásky je dokonce i prchavý život té nejvíce bezvýznamné bytosti. I několik sekund její existence ji objímá svou něhou.“¹¹⁹ Takto Bůh pojímá svůj vztah k životnímu prostředí, přičemž to nelze říci i o člověku z následujících důvodů.

V posledním čase lze pozorovat určitou **disharmonii vztahu člověka a přírody, kdy člověk razantními zásahy vstupuje do řádů přírody**. „Moderní doba s sebou přinesla vzrůstající schopnost člověka zasahovat do přírody a pozměňovat ji. Záměr dobývat a

---

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 460.

¹¹⁹ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 77.

vytěžovat zdroje převládá a nabyl agresivní podoby a dnes dospěl tak daleko, že ohrožuje samotnou hostitelskou kapacitu životního prostředí. Prostředí pojímané jako zdroj ohrožuje životní prostředí jako domov.“¹²⁰ Tato jednostranná aktivita se zdá být nejen pro člověka, ale i pro životní prostředí dlouhodobě neúnosná.

Tento přístup zřejmě vede do slepé uličky, protože **člověk neomaleným čerpáním přírodních zdrojů ohrožuje životní prostředí a zároveň svůj život.** „Nenahraditelné ničení přírodních zdrojů a různých forem života [...] ve svých důsledcích ohrožují život člověka a život příštích generací!“¹²¹ Člověk se tak stává dobyvatelem přírody, který nebere ohled na život. „Je to výsledek reduktivního vědeckotechnického smýšlení člověka, který ve schopnosti transformovat přírodní podmínky života opomíjí a nechce respektovat samotné základy nutného rámce obyvatelnosti Země. Vztah člověka a přírody se tak dostává do nové naléhavé závislosti jež doposud v takové míře neexistovala.“¹²²

Tento vztah je ale povolán do původního Stvořitelova plánu, jímž je člověk, který spravuje, obhospodařuje a zdokonaluje zemi. Papež František tento vztah hodnotí tak, že se může: „proměnit v rozkvět svobody, růstu, spásy a lásky, anebo v proces úpadku a vzájemného ničení. Proto se církev svým působením snaží nejenom upozorňovat na povinnost péče o přírodu, ale též především bránit člověka před sebezničením.“¹²³

Kromě drancování přírody je slabinou tohoto vztahu rovněž **aspekt manipulace přírody technickými nástroji.** „Příroda se jeví jako nástroj v rukách člověka, jako skutečnost, s níž by měl člověk neustále manipulovat především technickými prostředky. Na základě předpokladu, který se ukázal jako mylný – totiž že je k dispozici neomezené množství energie a zdrojů a že jejich obnova je otázkou krátkého času a že negativní důsledky manipulace s přirozeným řádem věci příroda dokáže snadno absorbovat – se rozšířila **redukcionistická koncepce**, která pojímá na jedné straně svět přírody mechanistickým způsobem a na druhé straně rozvoj konzumním způsobem. To, že se upřednostňuje

---

¹²⁰ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 461.

¹²¹ MIČO, Milan. Odpovědnost za stvořený svět. In: *Studia Theologica 2006/8*. Olomouc: CMTF UP, 2006. ISSN 1212-8570, s. 93.

¹²² *Ibid.*

¹²³ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 79.

konání a vlastnění před bytím, je příčinou závažných forem odcizení člověka sobě samému.“¹²⁴

Jak bylo v předchozí kapitole naznačeno, výhradně mechanický nebo technologický způsob není zcela pozitivní, protože člověk si odcizuje sebe sama: „Nikdo nepopírá, že technická a technologická opatření jsou významná a potřebná. Pokud se ale vše soustředí výlučně tímto směrem a nebere se v potaz člověk, jeho etika a spiritualita, pak dané snažení vyhlíží jako ne příliš věrohodný technokratismus.“¹²⁵

Podobně u druhého způsobu z takzvané redukcionistické koncepce člověk hledá uspokojení v konzumním a materiálním způsobu života, který mu štěstí nepřidá: „Pokrok – od osvícenství nepochybně proklamovaná idea – se proměňuje v představu dosažitelného štěstí skrze stupňování individuální spotřeby [...] Z toho však nevyplývá, že by spokojenost člověka úměrně rostla se stoupající spotřebou. Jak už dnes víme, jsme naopak svědky toho, že narůstá pouze potřeba spotřebovávat! Z tohoto důvodu je stále zřejmější, že strategie zaručování štěstí stoupající spotřebou je pomýlená. Zvyšování materiální úrovně neznamená kulturněji a kultivovaněji žít, ale zaplétá lidstvo do vážného mravního problému, jenž je nazýván ekologickou krizí.“¹²⁶

Na základě mylných předpokladů technokracie a konzumerismu se zdá, že se člověk tímto jednáním odcizuje sám sobě. Tato manipulace pomocí technického pokroku tedy nejen pokřivuje život člověka, ale i přírody.

Z uvedeného lze vidět, že vztah člověka k životnímu prostředí je pokřivený na základě těchto aspektů jeho chování. Člověk přírodou nesmí jednoduše manipulovat a zneužívat ji pro svůj prospěch.

Toto nezralé lidské chování k životnímu prostředí sociální nauka církve někdy rozděluje do tří základních přístupů. První přístup k životnímu prostředí vidí člověka jako pána stvoření, zatímco ostatní tvorové mu slouží pro jeho blaho. Tomuto přístupu se říká **antropocentrismus**. Papež František hodnotí projevy a následky tohoto

---

¹²⁴ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 462.

¹²⁵ POSPÍŠIL, Ctirad Václav, ed. Systematickoteologické přístupy k encyklice *Laudato si'*. In: *Studia theologica 2016/3*. Olomouc: CMTF UP, 2016. ISSN 1212-8570, s. 105.

¹²⁶ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 462.

antropocentrismu ve světě takto: „Moderní antropocentrismus vedl paradoxně k povýšení technického rozumu nad realitu, neboť lidská bytost nevidí v přírodě ani závaznou normu svého života, ani své útočiště. Přistupuje k ní nepředpojatě, věcně; je prostorem a látkou pro jeho dílo, do něhož dává vše, bez ohledu na následky. Tak se umenšuje vnitřní hodnota světa.“¹²⁷ Tento antropocentrický model bezpochyby není vlastní nauce církve: „Neomezené panství člověka nad přírodou je vlastně pravým opakem tradiční křesťanské filozofie a antropologie.“¹²⁸

Na opačném poli extrémů může člověk přírodu absolutizovat nebo nadřazovat lidské osobě. Tento směr se nazývá **biocentrismus**, ten je učitelským úřadem církve rovněž odmítán, protože: „chce eliminovat ontologický a axiologický (příčinný) rozdíl mezi člověkem a ostatními živými bytostmi, neboť biosféra je vnímána jako jeden biotický celek bez rozlišování hodnoty jednotlivých bytostí. Tímto způsobem se eliminuje vyšší odpovědnost člověka ve prospěch rovnostářského pojetí důstojnosti všech živých tvorů.“¹²⁹

Jako zdravý model přístupu člověka k přírodě se zdá být **biblický antropocentrismus**: „jež lze charakterizovat jako dialogický, neboť je spjat s teocentrismem: Bůh klade do středu svého zájmu člověka, lidskou osobu, na což člověk stvořený k obrazu Stvořitele odpovídá tím, že klade do středu svého zájmu Boha.“¹³⁰ Tento model je určitým vyvážením mezi antropocentrickým a biocentrickým modelem. Je v něm rovněž zahrnut zcela zásadní model teocentrismus, který pomáhá člověku hledat pravdu o původním stvořeném řádu a harmonií vztahů ve stvoření.

Lze tedy položit vedle sebe tedy tři elementy ve vztahu – člověka, přírodu a Boha. Tyto dříve harmonické vztahy jsou nyní narušené a volají po své nápravě. Kompendium sociální nauky církve vysvětluje, že příčinou narušení těchto vztahů je odtržení stvoření společně s člověkem od Boha: „Pojetí člověka a světa, které je naprosto odtržené od transcendence, vedlo k odvržení pojmu stvoření a k tomu, že člověku a přírodě se připisuje naprosto autonomní existence. Vazba, která spojuje svět s Bohem, byla tímto

---

¹²⁷ Ibid., p. 115.

¹²⁸ MIČO, Milan. Odpovědnost za stvořený svět, s. 93.

¹²⁹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 463.

¹³⁰ POSPÍŠIL, Ctirad Václav, ed. *Systematickoteologické přístupy k encyklice Laudato si'*, s. 105.

způsobem přetržena. Toto odtržení pak skončilo tím, že ze země je vykořeněn i sám člověk, jenž zásadním způsobem ochudil vlastní identitu [...] Je zcela zřejmé, co z toho vyplývá, protože je to právě vztah člověka k Bohu, co určuje vztah člověka k těm, kdo jsou mu podobní, a k jeho životnímu prostředí. To je také důvod, proč křesťanská kultura vždy pojímala všechny tvory v okolí člověka jako dar Boží, který je třeba ve vděčnosti vůči Stvořiteli pěstovat a chránit.¹³¹

Dalším významným aspektem vztahu člověka k životnímu prostředí je **vztah člověka k ostatním zvířatům**. Papež František varuje před již výše zmíněnými antropocentrickými tendencemi vůči úctyhodným zvířatům: „Bylo by však také chybou myslet si, že jiné živé bytosti musejí být považovány za pouhé objekty podrobené svévolné nadvládě člověka.“¹³²

Dokument Mezinárodní teologické komise Společenství a služba definuje, jaký postoj vůči zvířatům má člověk zaujmout: „Živočichové jsou podle Písma Božími tvory, o něž Boží prozřetelnost pozorně pečuje (srov. Mt 6,26). Lidské bytosti by měly zvířata přijímat s vděčností a vzdávat Bohu díky za jejich existenci. Lidé by dokonce měli zaujmout postoj vděčnosti vůči každé součásti stvoření. Svou vlastní existencí živočichové dobrořečí Bohu a oslavují ho: „Všichni nebeští ptáci, velejte Pána [...] Všechna zvířata divoká i krotká, velejte Pána“ (Dan 3,80–81).“¹³³

Rovněž je nutné si zde vyjasnit hierarchii v důstojnosti, která je odvozená od ontologické odlišnosti mezi člověkem a zvířetem: „Existuje ontologická odlišnost mezi lidskými bytostmi a živočichy, jelikož pouze člověk je stvořen k Božímu obrazu, jemu Bůh svěřil vládu nad živočišným světem (srov. Gn 1,26–28; 2,19–20).“¹³⁴

Člověk jakožto pověřený vládce živočichů má vůči nim určité povinnosti. Způsoby, jak s nimi může člověk nakládat, jsou definované v Katechismu katolické církve: „Je tedy oprávněné používat zvířata k zajištění výživy nebo k výrobě oděvů. Mohou být

---

¹³¹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 464.

¹³² FRANTIŠEK. *Laudato Si': encyklika o péči o společný domov*, p. 82.

¹³³ Společenství a služba: lidská osoba stvořená k Božímu obrazu. In: POSPÍŠIL, Ctirad Václav a Eduard KRUMPOLC. *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969-2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, s. 718–752. ISBN 978-80-244-5218-0, p. 79.

¹³⁴ *Ibid.*, p. 80.

ochočována, aby pomáhala člověku v jeho pracích i v jeho zábavách. Lékařské a vědecké pokusy na zvířatech jsou mravně přijatelné, zůstávají-li v rozumných mezích, protože přispívají k léčení nebo k záchraně lidských životů.¹³⁵ Na druhou stranu člověk nesmí: „nechávat zvířata zbytečně trpět a bezohledně nakládat s jejich životem. Stejně tak je nedůstojné člověka utrácet pro zvířata sumy peněz, které by měly být přednostně určeny ke zmírnění lidské bídy. Zvířata je možno mít rád, ale nemají být předmětem takové lásky, jaká náleží jen lidem.“¹³⁶

Rovněž nemorálním jednáním člověka vůči zvířatům je bezohledné vyhubení konkrétního druhu. Jedná se o těžký hřích, protože neničí pouze samotný zvířecí druh, ale i jeho důstojnost, která pochází od Boha. Člověk má naopak povinnost o zvířata pečovat.¹³⁷

Ne vždy je tento definovaný vztah a chování člověka vůči zvířatům všemi přijímán. Existují lidé i z řad křesťanských badatelů, kteří vytržením určitého verše z Písma svatého podporují své názory, které jsou mimo přijatelný teologický pluralismus anebo s ním hraničí: „Jakou důstojnost a přednost máme nežli tu, kterou jsme přijali od velkého Dárce všeho dobrého? Pravda, člověk je postaven nad zvíře, ale vezme ‚Kdo ti dal vyniknout? Máš něco, co bys nebyl dostal? A když jsi dostal, proč se chlubíš, jako bys to nebyl dostal?’ (1K 4,7). ‚Což nemáme my všichni jednoho Otce? Což nás nestvořil jediný Bůh?’ (Mal 2,10). Vždyť Ten, který tebe stvořil člověkem, tě mohl stvořit zvířetem! A tak když jsi člověkem, buď za to vděčný a projevuj své prvenství soucitem a milosrdenstvím.“¹³⁸ Zdá se, že autor zde naráží na to, že zvíře a člověk by mohli mít stejnou důstojnost, což je v rozporu s tím, že člověk je oproti zvířeti stvořen k obrazu Božímu, a tak je mu dána vyšší důstojnost (srov. Ž 8). Lidská osoba nikdy nemůže být zaměňována nebo dáována na rovinu se zvířetem.

Jako poslední a nezbytný aspekt problematičtějšího vztahu mezi člověkem a životním prostředím nabízím **odpovědnost člověka za zachování zdravého životního prostředí.**

---

¹³⁵ *Katechismus katolické církve*, p. 2417.

¹³⁶ *Katechismus katolické církve*, p. 2418.

¹³⁷ Srov. PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*, s. 658.

¹³⁸ ČEJKA, Jan. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. ISBN 978-80-7252-317-7, s. 50.

Kompendium sociální nauky církve uvádí, že pro zdraví životního prostředí je nutné, aby vývoj vědy a techniky podléhal etickému hodnocení pro celkové blaho člověka. „Pokud současné lidstvo dokáže propojovat nové vědecké možnosti s pevnými etickými zásadami, pak bude jistě schopno rozvíjet životní prostředí jako domov i jako zdroj ve prospěch člověka a všech lidí, bude schopno odstranit příčiny znečištění, zajišťovat hygienické a zdravé podmínky jak pro malé skupiny lidí, tak pro hustě zabydlené oblasti.“¹³⁹

Řešení této problematiky vztahu mezi člověkem a životním prostředím znovu vede každého jedince k ideji respektu raději lidského bytí než vlastnění a zároveň uznání hodnoty přírody: „Uznáváme-li hodnotu a křehkost přírody a zároveň i schopnosti, které nám dal Stvořitel, dovedeme dnes skoncovat s moderním mýtem o neomezeném materiálním pokroku.“¹⁴⁰

2.3. Odpovědnost společnosti za ochranu životního prostředí

Na úvod této kapitoly se budu věnovat významu principu kolektivního dobra (Bonum Commune) a také zmíním i význam s ním souvisejícího principu solidarity. Následně se pokusím zaměřit také na principy univerzálního určení statků a k němu přiléhající solidaritu. A na závěr uvedu princip trvalého udržitelného rozvoje. Tyto vybrané aspekty lze považovat za důležité pro osvětlení dané problematiky z hlediska sociální nauky církve.

2.3.1. Kolektivní dobro a Solidarita

Na konci předchozí kapitoly bylo osvětleno, jak je člověk odpovědný za ochranu životního prostředí. Ochrana životního prostředí musí být v zájmu všech lidí, a proto jejich jednání by se mělo řídit zejména smyslem pro kolektivní dobro, které je jedním ze zásad sociální nauky církve.

Dříve bude vysvětleno, jakým způsobem tato zásada s tématem souvisí, tak je nutné definovat, co přesně kolektivní dobro nebo někdy nazývané obecné blaho (Bonum Commune) je. Dokument *Gaudium et Spes* jej definuje takto: „Obecné blaho – čili souhrn

---

¹³⁹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 465.

¹⁴⁰ FRANTIŠEK. *Laudato Si': encyklika o péči o společný domov*, p. 78.

podmínek společenského života, které jak skupinám, tak jednotlivým členům dovolují úplnější a snazší dosažení vlastní dokonalosti.“¹⁴¹

Zachování principu obecného blaha podle kompendia znamená ochranu životního prostředí, které je dobro všech. „Ochrana životního prostředí představuje výzvu pro celé lidstvo, jde o společnou a univerzální povinnost respektovat kolektivní dobro které je určeno všem. Je proto třeba zabránit, aby se mohlo, beztrestně využívat různých tvorů živých i neživých – rostlin, zvířat, přírodních zdrojů – libovolně, podle vlastních hospodářských potřeb.“¹⁴² Dále kompendium hovoří o tom, že je nutné si uvědomit: „hodnotu biodiverzity, s níž je třeba nakládat odpovědně a kterou je třeba ochraňovat, neboť představuje mimořádné bohatství celého lidstva.“¹⁴³ Podobně i ekosystémy, jako například pralesy, jsou pro zdraví životního prostředí zásadní a zároveň jsou v ohrožení: „Pralesy přispívají k udržování zásadní přirozené rovnováhy, která je pro život nezbytná. Jejich ničení například bezohledným vypalováním urychluje proces rozšiřování pouští, což má velmi riskantní důsledky pro zásoby vody a ohrožuje život mnoha domorodých národů a kvalitu života budoucích generací.“¹⁴⁴ Všechna tato dobra planety člověk potřebuje ke svému životu stejně a nikdo si je nemá uzurpovat a ničit podle sebe. Tímto způsobem princip kolektivního dobra souvisí s problematikou životního prostředí.

Princip kolektivního dobra se rovněž dotýká problematiky **soukromého vlastnictví, které má sloužit pro všechny.** Papež František apeluje, že: „země je ze své podstaty společným dědictvím, jehož plody mají sloužit všem.“¹⁴⁵ Veškerá dobra, která země nabízí nebo se z ní dají vytěžit, mají tedy sloužit všem, a ne pouze některým. V případě, že soukromé vlastnictví, které toto nezohledňuje, se neshoduje s Božím záměrem: „církev sice hájí legitimní právo na soukromé vlastnictví, ale s nemenší jasností také učí, že každé soukromé vlastnictví je vždy zatíženo sociální hypotékou, protože dobra mají všeobecné určení, které jim dal Bůh.“¹⁴⁶ Proto tvrdí, že „neodpovídá Božímu plánu spravovat tento dar takovým způsobem, že z něho mají užitek jenom málokterí.“¹⁴⁷

---

¹⁴¹ Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes*, p. 26.

¹⁴² PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 466.

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 93.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

V rámci zásady kolektivního dobra je nutné si dále uvědomit **odpovědnost člověka za stav životního prostředí, který v budoucnu předá následným generacím**: „Odpovědnost vůči životnímu prostředí, které je společným dědictvím lidského rodu, se vztahuje nejen k požadavkům přítomnosti, ale také budoucnosti. Jsme dědici toho, co nám odkázaly minulé generace, máme užitek z práce svých současníků, jsme zavázáni všem, a proto nesmíme být lhostejní vůči těm, kdo přijdou po nás, aby rozšířili lidskou rodinu.“¹⁴⁸

Papež František se k tomuto aspektu vyjadřuje jasně: „Jaký svět chceme předat těm, kdo přijdou po nás, dětem, které nyní vyrůstají? [...] Nestačí tedy říci, že musíme myslet na budoucí generace. Je třeba si uvědomit, že ve hře je naše vlastní důstojnost. Je na prvním místě v našem vlastním zájmu, abychom lidstvu, které přijde po nás, předali obyvatelnou planetu. Ve hře jsme my sami, protože jde o smysl našeho přebývání na této zemi.“¹⁴⁹

S výše uvedenými aspekty kolektivního dobra taktéž souvisí další princip sociální nauky církve – **solidarita**. Tento princip: „upravuje vzájemný poměr mezi jednotlivými členy společnosti. A to tím způsobem, že každý jednotlivec je spoluzodpovědný za blaho ostatních – a naopak. Obrazně řečeno: Všichni jsme na jedné lodi, tedy jeden za všechny, všichni za jednoho.“¹⁵⁰

Lze říct, že tento princip hodnotí určitou činnost jednotlivce, která nemá směřovat jen pro dobro své, ale primárně má směřovat pro dobro všech osob a naopak. Uvádím příklad pro ilustraci: nezřízené znečišťování životního prostředí nebo zabírání práva na soukromé vlastnictví vede k jednání, které je v rozporu se solidárním jednáním a rovněž ohrožuje obecné blaho celé společnosti.

Další nedílný aspekt společné odpovědnosti za životní prostředí je jeho nezbytná **právní ochrana**. Papež František hovoří o právu, které jasně vymezuje hranice dovoleného a nedovoleného chování k přírodě: „Je nevyhnutelné vytvořit právní rámec, který bude obsahovat nedotknutelná omezení a zajistí ochranu ekosystémů.“¹⁵¹

---

¹⁴⁸ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 467.

¹⁴⁹ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 160.

¹⁵⁰ OCKENFELS, Wolfgang. *Katolická sociální nauka*, s. 64.

¹⁵¹ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 53.

Právní ochrana je očekávaná především od státu, který společnost sdružuje a zastupuje: „Podle principu obecného blaha přísluší státu na posledním, ale přesto rozhodujícím místě, autoritativní pravomoc koordinovat různé zájmy a aktivity tak, aby prospívaly blahu všech.“¹⁵²

Výše bylo vysvětleno, že naše problematika ochrany životního prostředí je celosvětovou záležitostí, proto **právní ochrana je nutná i v nadnárodní úrovni**. „Je důležité, aby mezinárodní společenství vytvořilo jednotná pravidla a aby taková regulace umožňovala státům účinněji kontrolovat aktivity, z nichž vycházejí negativní důsledky pro životní prostředí, a aby státy mohly ochraňovat ekosystémy a předcházet možným škodám.“¹⁵³

V dnešní době **musí existovat systém kontrol, popřípadě vymahatelných trestů a pokut při porušování práva** s cílem eliminace jednání v neprospěch přírody: „Ekologicky odpovědné sociální tržní hospodářství se neobejde bez příkazů a zákazů poplatků, kontrol a sankcí, má-li ekonomický proces fungovat způsobem příznivým pro životní prostředí. Kdo tyto normy porušuje, musí počítat s citelnými (a tedy odstrašujícími) tresty.“¹⁵⁴

Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že **právní ochrana není dokonalá a jejími nástroji se nejspíše zcela nevymýtí nežádoucí jednání. Rozhodující však nakonec stejně zůstává vlastní odpovědnost člověka**: „Je však třeba připomenout, že právní normy samy o sobě nestačí. Vedle těchto právních norem musí růst silný smysl pro odpovědnost a také účinná změna smýšlení a životního stylu.“¹⁵⁵ K této problematice proměny života se vyjádřím později.

Dalším aspektem je **odpovědný ekonomický rozvoj společnosti**. Tento rozvoj musí brát především zřetel na integrální složky přírody a její omezenost: „Plánování ekonomického rozvoje musí pozorně dbát na nezbytnost respektovat integritu přírody a přírodní cykly, neboť přírodní zdroje jsou omezené a některé jsou neobnovitelné.“¹⁵⁶ Mezi tyto omezené a neobnovitelné zdroje patří zejména: „ropa a zemní plyn; patří sem však také

---

¹⁵² OCKENFELS, Wolfgang. *Katolická sociální nauka*, s. 68.

¹⁵³ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 468.

¹⁵⁴ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*, s. 663.

¹⁵⁵ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 468.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 470.

některé kovy a uhlí, ačkoli zásoby uhlí jsou poměrně velké. Nebude možné zachovat zásoby těchto zdrojů pro všechny budoucí generace.“¹⁵⁷

Jelikož tyto neobnovitelné zdroje jsou významným zdrojem pro energii, na kterou je člověk závislý, **je v obecném zájmu lidstva hledat jiné, obnovitelné a ekologicky přijatelné zdroje:** „Z hlediska mravnosti vyznačující se mezigenerační spravedlností a solidaritou je rovněž nutné, aby se s přispěním vědecké komunity pokračovalo v hledání nových energetických zdrojů, aby se rozvíjelo využívání alternativních zdrojů a aby se zvyšovala bezpečnost jaderné energetiky.“¹⁵⁸

V těchto souvislostech nesmí lidskému pohledu uniknout **pozitivní příklady odpovědného získávání přírodních zdrojů.** Patří mezi ně převážně staré kmeny a domorodci, kteří respektují životní prostředí, a tak oproti zbytku světa nepotřebují žádné normy nebo tresty za své chování vůči přírodě. „Tyto domorodé národy skýtají příklad života v harmonii s životním prostředím, které se naučily znát a uchovávat. Existuje riziko, že jejich mimořádná zkušenost, která je nenahraditelným bohatstvím celého lidstva, se ztratí spolu s životním prostředím, z něhož pochází.“¹⁵⁹

2.3.2. Univerzální určení statků a spravedlnost

Další významnou zásadou sociální nauky církve je univerzální určení statků. Tuto zásadu spojují v jedné kapitole se zásadou spravedlnosti, protože spolu v této problematice velmi úzce souvisejí.

Konstituce druhého vatikánského koncilu *Gaudium et Spes* zásadu univerzálního určení statků definuje takto: „Bůh určil zemi a všechno, co je na ní, k užívání všem lidem a národům, takže stvořených statků se má dostat všem spravedlivou měrou; to žádá spravedlnost provázená láskou.“¹⁶⁰

Již z této definice je jasné, že zásadu univerzálního určení statků a solidarity nemůžeme rozdělovat. Katechismus katolické církve definuje spravedlnost takto: „Spravedlnost je

---

¹⁵⁷ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*, s. 653.

¹⁵⁸ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 470.

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 471.

¹⁶⁰ Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et Spes*, p. 69.

mravní ctnost, která se zakládá na vytrvalé a pevné vůli dávat Bohu a bližnímu to, co jim patří.“¹⁶¹

Prvním aspektem společné odpovědnosti za životní prostředí v kontextu těchto dvou zásad je, že **veškerá lidská dobra a statky má jednatelc spravdliivě přerozdělovat** s lidmi, kteří je z nezapříčiněných důvodů nemají: „Tyto statky mají být tedy rovnoměrně sdíleny na základě spravdlnosti a lásky. Musí se především zabraňovat spekulativnímu hromadění zdrojů, protože jak individuální, tak kolektivní chamtivost se přičí řádu stvoření.“¹⁶²

Bůh člověka ujišťuje, že ať **chudý, tak i bohatý má právo na spravdliivé rozdělení dober**: „Bohatý a chudý mají stejnou důstojnost, protože oba je učinil Pán (Př 22,2), stvořil malého i velkého (Mdr 6,7) a dává vycházet svému slunci pro zlé i pro dobré (Mt 5,45).“¹⁶³

Vlivem špatného přerozdělování je možné vidět rostoucí chudobu. Na příkladu chudoby lze spatřit provázanost problémů životního prostředí a se sociálními problémy: „Současná krize životního prostředí postihuje především ty nejchudší, jednak proto, že žijí v zemích, které jsou vystaveny erozi a rozšiřování pouští nebo jsou zataženy do ozbrojených konfliktů či v nich dochází k násilnému a nucenému vystěhovalectví, jednak proto, že tyto země nedisponují ekonomickými a technologickými prostředky, aby se mohly bránit proti těmto pohromám.“¹⁶⁴ Chudí lidé z periferií společnosti se tedy stávají bezbrannými svědky této sociálně environmentální krize, a jsou účastni nesmírného utrpení.

Jiným sociálním problémem provázaným s ekologickými problémy je **rostoucí počet obyvatel**. S tímto problémem vyvstává otázka ohledně efektivního přerozdělování a zásobení těchto lidí z dober naší země. „Rostoucí hmotné nároky rychle narůstajícího počtu obyvatel celého světa ze stávajících přibližně 7,5 miliard [...] ,které podle

---

¹⁶¹ *Katechismus katolické církve*, p. 1807.

¹⁶² PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 481.

¹⁶³ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: *encyklika o péči o společný domov*, p. 94.

¹⁶⁴ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 482.

současného odhadu mají do roku 2050 vzrůst na asi 9,9 a do roku 2100 asi na 11,2 miliard, s čímž jdou ruku v ruce prudce se vyostřující otázky přerozdělování.“¹⁶⁵

Papež František v encyklice *Laudato si'* dodává, že **už nelze oddělovat problémy životního prostředí a obecně sociální problémy**. „Mluvíme-li o životním prostředí, máme na mysli také jeden zvláštní vztah, totiž ten mezi přírodou a společností, která jí obývá [...] Jsme do ní zahrnuti, jsme její součástí, prostupuje námi.“¹⁶⁶ Tyto dva problémy spolu úzce souvisí: „Neexistují dvě oddělené krize, tedy krize životního prostředí a krize sociální, nýbrž jedna a komplexní sociálně – environmentální krize.“¹⁶⁷ Papež František vidí několik řešení této krize: „Směry řešení vyžadují integrální koncepci potírání chudoby, navrácení důstojnosti vyloučeným lidem a zároveň péči o přírodu.“¹⁶⁸

Dokument České biskupské konference *Pokoj a Dobro*, zjednodušeně vysvětluje, že **současný trend přerozdělování dober je už neudržitelný**: „Populace roste v zemích, kde neroste spotřeba a spotřeba roste v zemích, kde neroste populace [...] Vývoj je tedy nerovnovážný a trvale neudržitelný. Česká republika je v tomto smyslu součástí Evropy. Stárneme a bez přistěhovalců z ciziny i vymíráme. Máme však stále vyšší nároky, pokud jde o spotřebu.“¹⁶⁹

Dochází zde k jakési nepřímé úměrnosti v přerozdělování dober, jejímž následkem je sociální nespravedlnost-chudoba. Zdá se, že je potřeba v rozvinutých zemích snížit spotřebu, protože s sebou nese ekologická rizika a v zemích, kde je mnoho obyvatel, ale spotřeba nízká, je nutné doplnit to, co jim chybí ze zdrojů rozvinutých zemí.

2.3.3. Trvale udržitelný rozvoj

Vedle výše uvedených čtyř základních principů sociální nauky církve uvedu ještě jeden, který je poměrně mladý ale přesto významný – princip trvale udržitelného rozvoje.

---

¹⁶⁵ GABRIELOVÁ, Ingeborg. Ekologie jako otázka „nového člověka“. In: *Salve: revue pro teologii a duchovní život* 4/17. Praha: Krystal OP, 2017. ISSN 1213-6301, s. 65–66.

¹⁶⁶ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 139.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ *Pokoj a Dobro: list k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi*. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2000, p. 44.

Jelikož se nejedná o starý nebo tradiční princip, tak se objevuje otázka, **kam tento princip zařadit mezi ostatní principy sociální nauky církve?**

Řada teologů se tento princip snaží určitým způsobem zasadit vedle základních principů jako je například solidarita, subsidiarita, spravedlnost nebo obecné blaho: „Pokud se opět podíváme kupříkladu na reflexi pojmu TUR, můžeme mezi některými interpretami SUC spatřovat úvahy o možném rozšíření či synchronizaci se sadou základních tradičně vypočítávaných principů SUC.“¹⁷⁰

Postupem času se ale tento princip vyvíjí a někteří teologové jej nestaví mezi základní principy sociální nauky církve, ale spíše jej přidávají k principu spravedlnosti, se kterým souvisí v širokém slova smyslu: „TUR je vlastně rozšířením principu spravedlnosti v rámci lidské společnosti na kontext mezigenerační, tedy vztahující se k budoucím pokolením lidstva, a dále i nad rámec vztahu člověka a společnosti směrem ke vztahu člověka a přírody, respektive celého stvoření.“¹⁷¹

Historická příčina vzniku zmíněného principu se pojí se sociálními nebo hospodářskými problémy. Stále rostoucí populace a omezené zdroje naší planety postupně dostávaly člověka do slepé uličky, ze které vede pouze řešení vymyslet dlouhodobě udržitelný rozvoj společnosti. Tuto skutečnost si naše společnost začíná uvědomovat začátkem sedmdesátých let: „Postupně se z kritiky dosavadního neudržitelného rozvoje, charakterizovaného neregulovaným růstem ekonomiky, populace, množství odpadů a dalších problémů globálního charakteru, která se z více stran ozvala začátkem sedmdesátých let, začíná rodit poznání o potřebě nového typu rozvoje...“¹⁷²

Prvním krokem k rozvinutí tohoto principu sociální nauky církve stojí vědecká studie o hrozbách někdejšího hospodářského růstu pro člověka: „Současný obsah pojmu se však začíná odvíjet až od sedmdesátých let minulého století, kdy Římský klub v roce 1972 inicioval vydání vědecké studie nesoucí název Meze růstu (angl. Limits of Growth). Tato

---

¹⁷⁰ KNĚŽ, Miroslav a Roman MIČKA. Princip trvale udržitelného rozvoje v sociálním učení církve. In: *Caritas et veritas* 2014/2. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2014. ISSN 1805-0948, s. 150.

¹⁷¹ Ibid., s. 151.

¹⁷² NOVÁČEK, Pavel, Peter MEDERLY a Mikuláš HUBA. *Ohrožená planeta na prahu 21. století*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998. ISBN 80-7067-859-3, s. 208.

studie poukazuje na neudržitelnost hospodářského růstu v budoucnu, kdy překročí svou udržitelnou mez.“¹⁷³

V osmdesátých letech dochází k dalšímu kroku dávajícímu za vznik obecně přijímaného pojmu trvale udržitelný rozvoj: „V roce 1980 vypracovaly tři světové organizace (Mezinárodní svaz na ochranu přírody – IUCIN, Program OSN na ochranu životního prostředí – UNEP a Světový fond na ochranu přírody – WWF) dokument Světová strategie ochrany životního prostředí (WSC). Jde o první oficiální dokument akceptující pojem TUR.“¹⁷⁴

Tento princip byl **poprvé použil v souvislosti s ochranou životního prostředí papežem Benediktem XVI.** v encyklice *Caritas in veritate* v článcích 48–52 a v Poselství k Světovému dni míru v roce 2010. Současný papež František jej poprvé použil ve své exhortaci *Evangelii Gaudium* (59),¹⁷⁵ a nalézá se také v encyklice *Laudato sí* (167).

Nyní se **pokusím tento princip definovat** a zjistit o co se přesně jedná. Ministerstvo životního prostředí ČR jej definuje takto: „Udržitelný rozvoj je takový druh rozvoje, který se zároveň snaží odstranit nebo zmírnit negativní projevy dosavadního způsobu vývoje lidské společnosti.“¹⁷⁶

Jak jsem již uvedl, současný vývoj je ovlivněn současným hospodářstvím, které přestalo brát v potaz ochranu životního prostředí. Papež František na to reaguje, aby **hospodářský rozvoj šel souběžně s rozvojem ochrany životního prostředí**: „Ochrana životního prostředí musí tvořit nedílnou součást procesu rozvoje a nemůže být chápána odděleně.“¹⁷⁷

Doteď byly v této části práce vyjasňovány především problematické souvislosti ve vztazích mezi hospodářskou krizí a krizí spojenou s ochranou životního prostředí a taktéž mezi krizí ochrany životního prostředí a sociální krizí. Ve světle tohoto principu trvale

---

¹⁷³ KNĚŽ, Miroslav a Roman MIČKA. Princip trvale udržitelného rozvoje v sociálním učení církve, s. 143.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Srov. Ibid., s. 144–148.

¹⁷⁶ Udržitelný rozvoj. In: *Ministerstvo životního prostředí* [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, c2008-2021 [cit. 2021-01-19]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj.

¹⁷⁷ FRANTIŠEK. *Laudato Si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 141.

udržitelného rozvoje je možné pochopit, že nelze oddělovat poslední vztah v této trojici, a to **sociální krizi od hospodářské** či ekonomické.

Koncept principu trvale udržitelného rozvoje stojí na třech hlediscích či pilířích – ekonomickém, sociálním a ekologickém. „Podstata konceptu udržitelnosti rozvoje stojí podle Moldana (2001) na třech pilířích, a sice ekonomickém, sociálním a ekologickém (v literatuře je možné setkat se i se čtvrtým, etickým pilířem). Z **ekonomického** hlediska se jedná, jak uvádí Moldan (2001), o nutnost zachovat při veškeré hospodářské činnosti základní kapitál a využívat pouze vyprodukovaného zisku. Tento princip platí jak pro vyrobený, tak pro lidský nebo přírodní kapitál. **Sociální** pilíř spatřuje Moldan (2001) v zájmu o jednotlivce i celou společnost, tj. patří sem například odstranění chudoby, zájem o lidské zdraví, vzdělání, rozvoj lidské osobnosti apod. Významným aspektem je také **ekologický** pilíř, který vyzdvihuje závislost člověka na přírodním prostředí a biosféře, resp. přírodních zdrojích. Udržitelný rozvoj tak apeluje především na nutnost omezovat spotřebu i výrobu a usilovat o zavádění úsporných technologií šetrných k životnímu prostředí.“¹⁷⁸

Z výše řečeného vyplývá, že **hospodářská a sociální krize je provázaná tím způsobem, že hospodářství musí mít dostatečný kapitál peněz, jinak lidé ve společnosti zchudnou.** Lidé potřebují mít dostatek zdrojů pro své zdraví, vzdělanost a celkově pro důstojný život, jinak nebudou moci zvyšovat hospodářský kapitál, a tak by hospodářství upadalo. **Do tohoto vztahu vstupuje hledisko ekologické, které je následkem neudržitelného hospodářského růstu a sociální krize.**

Zdá se, že všechny tyto složky spolu souvisejí a už nelze mluvit pouze o environmentální či sociální krizi: „Stojí na pochopení, že sociální, environmentální a ekonomický pilíř společnosti jsou úzce propojeny a že nelze jeden z nich upřednostnit na úkor ostatních.“¹⁷⁹ Ve světle tohoto principu lze chápat, že **tuto krizi životního prostředí ve skutečnosti je možné pojmenovat jako environmentální – sociální – ekonomickou.** Naše společnost – my sami, jsme ale odpovědní za tuto krizi a musíme ji odpovědně řešit.

---

¹⁷⁸ MÜLLEROVÁ, Monika. *Člověk a prostředí: globální environmentální problémy*, s. 24.

¹⁷⁹ Udržitelný rozvoj. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj.

3. Vybrané problémy životního prostředí v současnosti a jejich vliv na život lidí

V poslední části této práce se pokusím zaměřit na vybrané environmentální problémy. Tyto problémy životního prostředí jsou odrazovým můstkem sociálních problémů, od kterých rovněž nelze odtrhnout také problém s neudržitelným hospodařením. Tato krize má bezesporu větší či menší dopad na život každého člověka ve společnosti.

V průběhu této části se nejprve zaměřím na problematiku neudržitelného hospodaření, které způsobuje znečištění životního prostředí a odpad, následně se obrátím k problému klimatické změny planety Země. Posléze vysvětlím problematiku hospodaření s vodou a nakonec vyznačím problematiku současného životního stylu a poukážu na ideál nového udržitelného životního stylu, který reflektuje jak hospodářské, tak i sociální a ekologické změny.

3.1. Znečištění životního prostředí

Téma znečištění životního prostředí různými chemickými látkami či odpady je akutním problémem neudržitelně nastaveného hospodaření ve společnosti.

Za poslední století člověk byl schopen vyvinout různé chemické prostředky, které se ale bohužel **mohou odrazit na lidském zdraví nebo na zdraví životního prostředí**: „Pro 20. a 21. století je charakteristické masové šíření a používání nejrůznějších chemických látek, které zásadně mění stav životního prostředí. Protože se jedná o látky uměle vytvořené a přírodě neznámé (průmyslová hnojiva, pesticidy, čisticí prostředky, látky vznikající při spalování fosilních paliv, léky atd.), jejich začlenění do ekosystémů je obtížné a zpravidla způsobuje vážné narušení ekologických procesů. Negativní působení na člověka je spojeno s jejich hromaděním v lidském těle, některé z nich mohou způsobovat otravy, u jiných byl prokázán karcinogenní či mutagenní účinek. Chemizací životního prostředí je mj. vysvětlován také častější výskyt alergických onemocnění, rostoucí počet osob přecitlivělých na různé léky, na bodnutí hmyzem apod. Kromě

chemických látek působí na lidské zdraví rovněž fyzikální škodliviny, kam patří hluk, vibrace či určité druhy záření.“¹⁸⁰

Zdrojem znečištění je většinou průmysl: „Tisíce chemikálií jsou vyráběny nebo užívány průmyslem pro nejrůznější účely, od výroby spotřebního zboží přes výrobu energie až po stavbu budov.“¹⁸¹

Kromě průmyslové činnosti je jako **další významné znečišťující faktory** možné uvést například motorová vozidla se spalovacími motory, skládky industriálních odpadů, nebo i provoz topení tuhými palivy v domácnostech, zvláště během zimního období.¹⁸²

Papež František v *Laudato si'* konstatuje, že vliv znečištění na člověka se **nejvíce odráží na chudých lidech**. Tato situace je nejspíše daná nedostatkem vyspělých technologií, zdravotnických či finančních prostředků: „Vystavení se atmosférickému znečištění má široké spektrum účinků na zdraví, zejména těch nejchudších lidí, a působí miliony předčasných úmrtí.“¹⁸³

Podobný názor zastávají také někteří jihoameričtí biskupové z takzvaného třetího světa, aby se postavili na odpor znečištění, kterým jsou vystavení mnozí obyvatelé jejich zemí a zároveň i životní prostředí: „V některých zemích Jižní Ameriky biskupové opakovaně odsoudili znečištění způsobené velkými ropnými skvrnami nebo těžbou, které někdy vážně poškozují biodiverzitu a lidské zdraví.“¹⁸⁴

Jedním z mnoha řešení tohoto znečištění mohou být nové technologie, které produkují mnohem méně či žádné toxické látky: „Vyspělé země se snaží využívat u tepelných elektráren odlučovače – ty mohou snižovat obsah oxidu siřičitého ve spalinách o 80–95 %.“¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ MÜLLEROVÁ, Monika. *Člověk a prostředí: globální environmentální problémy*, s. 30. Fakt negativního vlivu znečištění na zdraví člověka a životního prostředí je přítomen i u jiných autorů například v: JENNINGS, Bruce. *Bioethics*, s. 1020 (vlastní překlad).

¹⁸¹ JENNINGS, Bruce. *Bioethics*, s. 1020 (vlastní překlad).

¹⁸² Srov. MÜLLEROVÁ, Monika. *Člověk a prostředí: globální environmentální problémy*, s. 61.

¹⁸³ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 20.

¹⁸⁴ INTERDICASTRIAL WORKING GROUP OF THE HOLY SEE ON INTEGRAL ECOLOGY. *Journeying Towards Care For Our Common Home: five Years After Laudato Si'*. Vatican City: Libreria Editrice Vaticana, 2020. ISBN 978-88-266-0464-0, s. 198 (vlastní překlad).

¹⁸⁵ NOVÁČEK, Pavel, Peter MEDERLY a Mikuláš HUBA. *Ohrožená planeta na prahu 21. století.*, s. 46.; Proces snižování toxických látek ve spalinách dostupný na videu internetových stránek: Jak funguje uhelná elektrárna. In: *Skupina ČEZ* [online]. Praha: Skupina ČEZ, 2021 [cit. 2021-02-02]. Dostupné z:

Dalším krokem může být výměna automobilů se spalovacími motory za ty s motory elektrickými, které podpoří udržitelné znečištění dopravou. Tyto technologie si osvojily také například některé apoštolské nunciatury: „Mnoho aktivit také podporuje udržitelnou dopravu. Mezi ně patří obnova vozových parků výběrem automobilů, které méně znečišťují životní prostředí, včetně elektromobilů. Tento přístup zaujaly některé apoštolské nunciatury za účelem snížení znečištění v městských oblastech.“¹⁸⁶

Kromě znečištění ovzduší existuje druhá podmnožina, a to odpady, které pro své vyprodukované množství a chemické vlastnosti, příroda není schopna v dohledné době rozložit: „Produkují se stovky milionů tun odpadků za rok, z nichž mnohé nejsou biologicky rozložitelné: odpadky z domácností a obchodů, demoliční odpad, klinický, elektronický či průmyslový odpad, vysoce toxický a radioaktivní odpad. Zdá se, že země, náš dům, se stále více mění na nezměrné skladiště odpadků.“¹⁸⁷

S odpady lze částečně bojovat různými způsoby. Kromě praktických možností jako například třídění a následná recyklace lze bojovat s pomocí nových technologií. Pro ilustraci zde uvádím příklad, jak se dají nahradit syntetické plastové výrobky, přírodními, chceme-li ekologickými materiály. Jedná se o výrobky z celulózy, které mají výhodu, že jsou vyrobené ze dřeva a zároveň si uchovávají podobné vlastnosti jako zmíněný plast. Další nemalou výhodou této technologie je, že pro výrobu celulózniho materiálu se nemusí stavět nové továrny, ale mohou se použít stávající pro výrobu plastů.¹⁸⁸

Česká biskupská konference potvrzuje, že je nutné a zároveň se i vyplácí **investovat do technologií, díky kterým se životní prostředí neznečišťuje**: „S podporou Evropské unie a zčásti i z výnosů z privatizace se podařilo realizovat mnoho užitečných projektů, které ulehčily životnímu prostředí (odsiřovací zařízení, čističky odpadních vod a ekologicky šetrné způsoby výroby). V této cestě je třeba pokračovat a přibližovat se standardům

---

<https://www.cez.cz/cs/o-cez/vyrobni-zdroje/uhelne-elektrarny-a-teplarny/flash-model-jak-funguje-uhelna-elektrarna>

¹⁸⁶ INTERDICASTRIAL WORKING GROUP OF THE HOLY SEE ON INTEGRAL ECOLOGY. *Journeying Towards Care For Our Common Home: five Years After Laudato Si'*, s. 184.

¹⁸⁷ FRANTIŠEK. *Laudato Si': encyklika o péči o společný domov*, p. 21.

¹⁸⁸ Srov. KOVAL, Vojtěch a Alžběta ŠVARCOVÁ. Mohou být plasty ekologické? Finové se rozhodli vyrábět je ze dřeva. In: *IRozhlas* [online]. Praha: Redakce iRozhlas.cz, 2020 [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/veda/plastove-lahve-ekologie-celuloza-drevo-fosilni-paliva-woodly-finsko_2010182145_ban.

západních zemí. Na investicích do ochrany a zlepšování životního prostředí není radno šetřit.“¹⁸⁹

V souvislosti s problematikou odpadů papež František **nazývá současnou kulturu Použij a vyhoď**. Tato kultura vychovala člověka, jenž jak nepotřebné věci, tak i nepotřebné lidi vylučuje ze společnosti, místo toho, aby je naopak integroval: „Tyto problémy jsou vnitřně spojeny s kulturou odpisu, která postihuje jak vyloučené lidi, tak věci, které se rychle mění na odpadky.“¹⁹⁰

Jako **příklad reintegrace vyloučených osob případně i odpadů si je možné vzít příklad z fungování recyklace živin v ekosystémech**: „Stěží uznáváme, že fungování přirozených ekosystémů je příkladné: rostliny syntetizují živiny, které sytí býložravce, kteří se pak stávají potravou masožravců. Ti pak dodávají značné množství organického odpadu, který umožňuje vznik nové generaci rostlin.“¹⁹¹ Dokonalost této recyklace v ekosystémech spočívá v tom, že v průběhu procesu nevzniká odpad a je energeticky nenáročná.

Papež František na závěr konstatuje, že pro zvládnutí výše zmíněné kultury Použij a vyhoď **je nutné nastavit průmyslový systém tak, aby byl dlouhodobě udržitelný**: „Nedokázali jsme dosud vytvořit vzorný produktivní cyklus, který zajistí zdroje pro všechny i pro budoucí generace a který bude požadovat maximální omezení neobnovitelných zdrojů, snížení spotřeby, maximalizaci efektivního využití, opětovné užití a recyklaci. Vyrovnání se s touto otázkou by byl způsob, jak odporovat odpisové kultuře, která ohrožuje celou planetu.“¹⁹²

3.2. Klimatické změny

Naléhavost problematiky klimatických změn v životním prostředí nenechává člověka na pokoji, protože je s nimi spojena současnost, ale hlavně budoucnost celého lidstva. Význam této problematiky jsem již výše ve stručnosti naznačili v kapitole 1.1. *Pojem životní prostředí*. V následující kapitole se ale pokusím rozšířit charakteristiku této

---

¹⁸⁹ *Pokoj a Dobro: list k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskuzi*, p. 47.

¹⁹⁰ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 22.

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² *Ibid.*

problematiky. Zaměřím se jednak na argumenty hovořící pro či proti faktu klimatických změn, ale především na souvislost klimatických změn se sociálně-ekonomicko-ekologickou krizí.

V první řadě je dobré si uvědomit, že: „**klima je obecným dobrem** všech a pro všechny.“¹⁹³ Zdravé klima je předpokladem pro zdravý život, a proto je nutné si uvědomit, jakou pro člověka má cenu.

Biskupská konference Spojených států amerických konstatuje, že o toto společné dobro se musí všichni lidé na světě odpovědně starat, protože se jedná o problematiku globálního charakteru: „Odpovědi na globální změnu klimatu by měly odrážet naši vzájemnou závislost a společnou odpovědnost za budoucnost naší planety. Jednotlivé národy musí měřit své vlastní zájmy proti většímu společnému blahu a spravedlivě přispívat ke globálním řešením.“¹⁹⁴

Nyní je vhodné vysvětlit, co to klimatické změny jsou a **stručně představit tuto problematiku**. Papež František ve své encyklice *Laudato si'* vysvětluje, že: „Existuje velmi silný vědecký konsenzus, který poukazuje na znepokojující oteplování klimatického systému.“¹⁹⁵

Fakt globální klimatické změny způsobené činností člověka bývá většinou přijímán, nicméně najdou se i skeptici, kteří jej z různých důvodů odmítají.¹⁹⁶ Myšlenky těchto skeptiků zde nebudu rozebírat, protože na ně bohužel již nezbývá prostor v této práci. Proto v poznámce pod čarou uvádím pouze některé významné skeptiky.¹⁹⁷

---

¹⁹³ Ibid., p. 23.

¹⁹⁴ Global Climate Change A Plea for Dialogue Prudence and the Common Good: A Statement of the United States Conference of Catholic Bishops. In: *United States Conference of Catholic Bishops* [online]. Washington, D.C.: United States Conference of Catholic Bishops, 2001 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.usccb.org/resources/global-climate-change-plea-dialogue-prudence-and-common-good> (vlastní překlad).

¹⁹⁵ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 23.

¹⁹⁶ Srov. JENNINGS, Bruce. *Bioethics*, s. 1021 (vlastní překlad).

¹⁹⁷ Jako příklad z mnoha skeptiků, uvádím odkaz knihu: KREMLÍK, Vítězslav. *Obchodníci se strachem: průvodce skeptika po klimatické apokalypse*. Praha: Dokořán, 2019. ISBN 978-80-7363-908-2. Autor zde zvláště v kapitole: *Na co se v modelech zapomnělo*, zpochybňuje klimatické změny způsobené lidskou činností. Dalším velmi známým skeptikem je například: KLAUS, Václav. *Zničí nás klima nebo boj s klimatem?* Praha: Cosmopolis, 2017. ISBN 978-80-271-0589-2. Pochybuje nejen nad oteplováním způsobeným lidskou činností (zvláště ve druhé kapitole *Diskuse ve vědě*, resp. v klimatologii), ale i nad dalšími klimatickými změnami.

Naproti tomu tento konsenzus o klimatických změnách způsobených člověkem potvrzuje zejména celosvětově známý a uznávaný klimatický panel pod záštitou OSN: *The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)*. Ve speciální zprávě o globálním oteplování zde hovoří o rostoucím globálním oteplování způsobené lidskou činností: „Odhaduje se, že lidské činnosti způsobily přibližně 1,0 °C globálního oteplování nad předindustriální úrovní, s pravděpodobným rozsahem 0,8 °C až 1,2°C. Pokud se teplota bude nadále zvyšovat současným tempem, globální oteplování mezi lety 2030 a 2052 dosáhne zvýšení teploty pravděpodobně o 1,5 °C.“¹⁹⁸

Toto **globální oteplování se vysvětluje teorií takzvaného skleníkového efektu:** „Skleníkový efekt vzniká působením skleníkových plynů, mezi než patří především oxid uhličitý (vzniká při dýchání a při spalovacích procesech), metan, oxidy dusíku, freony a některé další plyny. Tyto látky, jsou-li uvolňovány do atmosféry, dělají přesně to, co sklo ve skleníku – propouštějí viditelnou část slunečního záření, ale toto záření, které se po dopadu na zemský povrch mění na dlouhovlnné, tepelné záření, není propuštěno zpět do kosmického prostoru. Teplo se hromadí v atmosféře, dochází ke globálnímu oteplování.“¹⁹⁹ Logickým důsledkem klimatických změn způsobených vypouštěním skleníkových plynů člověkem do ovzduší, je globální oteplování.

Z chemického hlediska, se dá říct, že se **proces oteplování děje při přeměně uhlíku**, tedy například při spalování fosilních paliv bohatých na zdroj uhlíku, při procesu vznikají nové látky v plynném skupenství jako například oxid uhličitý. Tyto plyny poté vytvářejí zmíněný skleníkový efekt a atmosféra se tak zahřívá. Přirozeným pohlcovačem těchto plynů jsou lesy, které v procesu fotosyntézy přeměňují formy uhlíku na kyslík a zároveň jej ukládají v biomase. Současná lidská činnost má za následek nepoměr mezi přísunem

---

¹⁹⁸ SPECIAL REPORT: GLOBAL WARMING OF 1.5 °C: Summary for Policymakers. In: *The Intergovernmental Panel on Climate Change* [online]. Geneva: World Meteorological Organization, 2021 [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/> (vlastní překlad);

V knize MAPPEŠ, Thomas, Jane ZEMBATY a David DEGRATIA. *Social Ethics: Morality and Social Policy* autoři udávají i další mezinárodní vědecké subjekty, které tuto skutečnost potvrzují. Uvádí zde například zprávy Národní Akademie Věd nebo Americké meteorologické společnosti a další.

¹⁹⁹ NOVÁČEK, Pavel. *Chválí Tě sestra Země: úvahy o křesťanství, životním prostředí a udržitelném rozvoji*, s. 38.

a odsunem skleníkových plynů.²⁰⁰ Nasycené ovzduší se dál sytí skleníkovými plyny a zdá se, že příroda už není schopna se s takovým množstvím plynů v ovzduší vyrovnat.

Současné klimatické změny zároveň rostou rychlým tempem kvůli odlesňování, a to zejména tropických deštných pralesů: „Situaci zhoršuje úbytek tropických pralesů, které jinak pomáhají zmírnit klimatickou změnu.“²⁰¹

Tyto pralesy jsou pro lidstvo důležité, protože pomáhají výrazně čistit ovzduší: „Můžeme je považovat za plíce planety, produkují zhruba třetinu kyslíku a pohlcují oxid uhličitý. Dnes tyto lesy rychle mizí, ročně nenávratně ztratíme asi 120 tisíc km² jejich rozlohy, tj. velikost bývalého Československa.“²⁰²

Mezi hlavními důvody ničení těchto vzácných ekosystémů se považuje těžba kvalitního dřeva nebo vypalování a následné využívání této půdy pro tří nebo čtyřleté období pro zemědělské účely.²⁰³

Společně s odlesňováním se klimatické změny zhoršují díky ztenčování ozonové vrstvy v naší atmosféře. Součástí stratosféry je ozonová vrstva, která odráží nebezpečné ultrafialové a kosmické záření zpátky do vesmíru. V současnosti je ozonová vrstva ničena uměle vytvořenými látkami, takzvanými freony. Tyto freony reagují s ozonem a mění jej na kyslík a další látky. Postupem času tak dochází ke ztenčování této vrstvy, případně by mohlo dojít i k vymizení. Ačkoliv k roku 2021 se freony v průmyslu už nepoužívají, od dob minulých pomalu ale jistě stoupají do stratosféry, kde likvidují ozonovou vrstvu. Ve skutečnosti plné následky používání freonů v minulosti zakusí zřejmě až další generace.²⁰⁴

Ozonová díra nebo jen tenká vrstva ozonu nese následek takový, že: „ultrafialové sluneční záření pak dopadá na Zemi ve zvýšené intenzitě a způsobuje zvýšený výskyt rakoviny kůže a narušení imunitního systému člověka. Další důsledky se mohou projevit

---

²⁰⁰ Srov. Skleníkový efekt. In: *Meteocentrum.cz* [online]. c2007-2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.meteocentrum.cz/globalni-oteplovani/sklenikovy-efekt>.

²⁰¹ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 24.

²⁰² NOVÁČEK, Pavel. *Chválí Tě sestra Země: úvahy o křesťanství, životním prostředí a udržitelném rozvoji*, s. 35.

²⁰³ Srov. MÜLLEROVÁ, Monika. *Člověk a prostředí: globální environmentální problémy*, s. 85.

²⁰⁴ Srov. NOVÁČEK, Pavel. *Chválí Tě sestra Země: úvahy o křesťanství, životním prostředí a udržitelném rozvoji*, s. 39.

ohrožením zraku u lidí i zvířat, sníženými zemědělskými výnosy, ohrožením některých druhů ekosystému ap.“²⁰⁵

Globální oteplování má nesmírný vliv na životní prostředí člověka. **Zvýšením teploty atmosféry o nepatrných pár stupňů celsia způsobí řadu negativních změn v životním prostředí:** „Je pravděpodobné, že globální oteplování bude mít řadu nepříznivých dopadů na lidské zdraví a životní prostředí, jako jsou záplavy na pobřeží způsobené zvyšováním hladiny moří a záplavy v jiných oblastech; sucha v některých oblastech, která způsobí nedostatek vody a problémy se zemědělstvím; smrtící vlny veder; požáry; nárůst alergenních a infekčních onemocnění; omezený rybolov; narušení stanovišť; změna rozsahu druhů; a vyhynutí druhů.“²⁰⁶

Tyto výše specifikované klimatické změny a s ním související problémy se v blízké době **pravděpodobně dotknou všech lidí a především těch nejchudších**, kteří jsou bezprostředně závislí na výnosech z přírody: „Nejtíživější dopady pravděpodobně v příštích desetiletích pocítí rozvojové země. Mnozí chudí žijí v místech obzvláště zasažených jevy souvisejícími s oteplováním a prostředky jejich obživy silně závisí na přírodních rezervách takzvaných ekosystémových služeb, jako zemědělství, rybolov a lesní zdroje.“²⁰⁷

Jestliže tito lidé ztratí původní životní prostředí, ve kterém byli schopni se uživit, lze rozumně očekávat, že dojde ke globální migraci, která s sebou nese vážná sociální rizika: „Klimatické změny kupříkladu způsobují migrace živočichů a rostlin, jež se ne vždycky mohou adaptovat. To se dotýká zdrojů produkce těch nejchudších, kteří jsou nuceni rovněž migrovat za velké nejistoty, pokud jde o budoucnost jejich života i jejich dětí.“²⁰⁸

Všichni tito chudí lidé, kterých se tyto klimatické změny týkají nejvíce, jsou obětmi nespravedlivého přerozdělování dober, hospodářských a ekonomických systémů, které neberou zřetel na všeobecné dobro člověka. **Na vrcholu těchto systémů jsou ale lidé,**

---

²⁰⁵ NOVÁČEK, Pavel, Peter MEDERLY a Mikuláš HUBA. *Ohrožená planeta na prahu 21. století*, s. 44.

²⁰⁶ JENNINGS, Bruce. *Bioethics*, s. 1021 (vlastní překlad).; Pro ilustraci zde uvádím i jiný zdroj, který uvádí podobné následky globálního oteplování: Climate Change: How Do We Know? In: *Global Climate Change: Vital Signs of the Planet* [online]. California Institute of Technology, 2021 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://climate.nasa.gov/evidence/>.

²⁰⁷ FRANTIŠEK. *Laudato Si': encyklika o péči o společný domov*, p. 25.

²⁰⁸ Ibid.

kteří mají moc a prostředky k zastírání této sociálně-ekonomicko-ekologické krize: „Zdá se, že mnozí z těch, kteří mají více zdrojů a ekonomickou či politickou moc, se soustředují především na zastírání problémů či skrývání jejich příznaků a usilují pouze o zmírnění některých negativních dopadů klimatické změny.“²⁰⁹

3.3. Hospodaření s přírodními zdroji – voda

Dalším z řady environmentálních problémů s přesahem do hospodářských a sociálních problémů je **vyčerpávání přírodních zdrojů planety Země případně i plýtvání jimi**. Neudržitelné hospodářské nároky řady vyspělých zemí jsou vysoké a efektivita klesá s plýtváním cennými přírodními zdroji.²¹⁰

V této podkapitole se nebudu zabývat problematikou čerpání mnohých přírodních zdrojů, ale pro stručnost se pokusím zaměřit pouze na význam vody pro člověka, tedy na problematiku spojenou s pitelností a dostupností vody, která je zvláště viditelná v rozvojových zemích.

Mezi mnohými surovinami jsem vybral právě pitnou vodu, protože je nezbytný přírodní **zdroj, na němž je závislý život člověka i přírody**: „Z těchto zdrojů má pitná voda prvořadý význam, protože je nezbytná pro lidský život a pro udržování ekosystémů: je nezbytná pro živé bytosti a pro růst vegetace, pro lidskou hygienu a boj proti chorobám, jakož i pro zemědělství, pastoreci a průmysl.“²¹¹

Jelikož se jedná o nezbytný přírodní zdroj pro člověka, sociální nauka církve deklaruje **právo všech lidí na pitnou vodu**: „Jakožto Boží dar je voda životodárným prvkem, bez něhož je přežití nemožné, a proto mají na vodu právo všichni.“²¹²

S právem všech lidí na pitnou vodu rovněž souvisí i její dostupnost na místech, kde je její nedostatek. **Nedostupnost pitné vody se zvláště týká rozvojových či chudých zemí:**

---

²⁰⁹ Ibid., p. 26.

²¹⁰ Srov. Ibid., p. 27.

²¹¹ INTERDIOCEZANÍ PRACOVNÍ SKUPINA SV. OTCE NA OBLASTI INTEGRÁLNÍ EKOLOGIE. *Journeying Towards Care For Our Common Home: five Years After Laudato Si'*, s. 125.

²¹² PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 484.; Toto právo člověka na přístup k pitné vodě je rovněž potvrzeno i v rezoluci OSN z 23. července 2010, dostupné na: Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2010. In: *United Nations: Economic and Social Commission for Western Asia* [online]. Beirut: United Nations, 2010 [cit. 2021-02-16]. Dostupné z: https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/un_resolutions/a_res_64_292_e.pdf.

„Nedostatek veřejně dostupné vody se projevuje zvláště v Africe, kde velké skupiny lidí nemají přístup k nezávadné pitné vodě nebo trpí suchem, které ztěžuje produkci potravin.“²¹³

Omezená dostupnost pitné vody má za **následek neblahé působení na prostředí a zdraví člověka**: „Omezený přístup k nezávadné pitné vodě má vliv na životní podmínky velkého množství lidí a je často příčinou nemocí, utrpení, střetů, chudoby, a dokonce smrti.“²¹⁴

Tyto sociální problémy vyplývající z nedostupnosti či závadnosti pitné vody. Můžeme tedy říct, že pro zdraví a celkově obecné blaho člověka, musí mít **voda dvě nezbytné vlastnosti – pitelnost a dostupnost.**

V souvislosti s klimatickými změnami je možné předpokládat, že pitelnost a dostupnost vody se bude zhoršovat, čímž se z vody stane poměrně cenná surovina. **Voda se tak na postižených místech světa může stát příčinou politických, válečných nebo i jiných konfliktů**: „Některé studie varovaly před rizikem prudkého úbytku vody během několika desetiletí, nebude-li se neprodleně jednat. Miliardy lidí by tak mohly být postiženy ekologickými dopady. Lze předpokládat, že ovládnutí vody velkými světovými koncerny přeroste do jednoho z hlavních zdrojů konfliktů tohoto století.“²¹⁵

Jako **dobry příklad praxe vedoucí k předcházení těchto konfliktů vyplývajících ze sociálních problémů** lze uvést charitu v Brazílii: „V Brazílii charita pracuje na zajištění přístupu k pitné vodě pro domácí a zemědělské účely [...] Cílem je zajistit dlouhodobou dostupnost vody instalací nádrží a vést místní komunity organizováním seminářů o vodním hospodářství a údržbě infrastruktury. Zahrnuje také vzdělávání obyvatel, jak předcházet plýtvání, a provádění pravidelných monitorovacích návštěv a setkání s obyvateli. Dosaženými výsledky jsou zvýšení produktivity zemědělství, zlepšení zdraví a větší sociální péče.“²¹⁶

---

²¹³ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 28.

²¹⁴ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 484.

²¹⁵ FRANTIŠEK. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*, p. 31.

²¹⁶ INTERDIOCESEAN WORKING GROUP OF THE HOLY SEE ON INTEGRAL ECOLOGY. *Journeying Towards Care For Our Common Home: five Years After Laudato Si'*, s. 127–128 (vlastní překlad).

Zdá se, že řešení problému plýtvání, znečišťování či vyčerpávání cenného zdroje vody, lze nalézat jak ve výše zmíněné charitativní činnosti, tak i ve dříve zmíněných principech sociální nauky církve. Podle těchto principů jako je obecné blaho, spravedlnost, trvale udržitelný rozvoj, solidarita, univerzální určení statků se můžeme jednak učit, ale i hledat a nacházet řešení v nedostatku a dostupnosti nejen vody, ale i jiných potřebných přírodních zdrojů pro zdravý život člověka. Pro uvedení do praxe těchto charitativní činností a zároveň vybraných principů musí člověk změnit dosavadní životní styl.

3.4. Změna životního stylu

Mnozí z těch, kteří zde na Zemi žijí již několik desetiletí, mohou jistě potvrdit, že za dob jejich dětství či mládí byl život a doba zcela jiná, než je tomu dnes. Doba se přirozeným způsobem vyvíjí a při její kritické reflexi je možné nalézt věci dobré ale i špatné, které lidem mohou škodit.

V této závěrečné podkapitole se už nebudu zabývat problémy životního prostředí, protože výše zmíněné pro naši ilustraci dostačují. Spíše **ve stručnosti nastíním některé hodnoty současného životního stylu a jeho možné proměny do nového životního stylu.** Téma životního stylu je pro člověka neméně důležité, protože jeho chování a jednání nezůstává jen u něj, ale má určitý přesah do života druhých lidí a do životního prostředí.

Z výše řečeného v předchozích podkapitolách je zřejmé, že současný životní styl a chování lidí má evidentně silný dopad na ekologické, hospodářské či sociální problémy. Východiskem z těchto problémů může být **změna stylu života společnosti. Současnému způsobu chybí vzájemná odpovědnost za sebe navzájem a za celý svět:** „Mnohé věci musí změnit svůj kurz, ale především lidstvo potřebuje změnu. Chybí vědomí společného původu, vzájemné příslušnosti a budoucnosti sdílené všemi. Toto základní povědomí by umožnilo rozvoj nových přesvědčení, nových životních postojů a stylů.“²¹⁷

Jedním z problémů, který lidstvu nedovoluje proměnit současný životní styl, je konzumismus. Jedná se o postoj, kvůli kterému člověk potřebuje zvyšovat své nároky na spotřebu, čímž ohrožuje životní prostředí: „Zásadním faktorem s negativními následky

---

²¹⁷ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 202.

pro životní prostředí je neustálé zvyšování nároků na materiální statky u jednotlivých spotřebitelů. Jeho důsledkem je stále rostoucí poptávka po surovinách (minerálech, rostlinách nebo zvířatech), energii a vodě a rychlé přibývání odpadů.²¹⁸

Nástroj k obraně **proti tomuto konzumnímu chování musí být opak**: „Tento životní styl se musí vyznačovat střízlivostí, umírněností, sebekázní jak na osobní, tak na společenské rovině. Je nutno opustit logiku pouhého konzumu a podporovat takové formy zemědělské a průmyslové produkce, které budou respektovat řád stvoření a uspokojovat prvořadě potřeby všech.“²¹⁹

Může se stát, že budou existovat lidé, kteří tento nový skromný životní styl budou chápat jako cosi zpátečnického, co odmítají a priori pokrok. Spíše se ale **jedná o udržitelný pokrok, který vidí hodnoty a cíle jinde než v konzumu a materialismu**: „Nikdo se nechce vrátit do jeskyní, ale je nezbytné zpomalit chod a podívat se realitu jiným způsobem, sebrat pozitivní a udržitelný pokrok a zároveň obnovit hodnoty a velké cíle, které byly zničeny bezuzdnou megalomanií.“²²⁰

Nový životní styl nemá zájem v první řadě řešit výše zmíněné ekologické problémy současnosti. Jeho hodnoty jsou nasměrovány nejprve k solidaritě a řešení primárně sociálních otázek: „Ekologická otázka nesmí být řešena pouze kvůli otřesným perspektivám, jimiž hrozí úpadek životního prostředí; musí především silně motivovat lidi k opravdové solidaritě celosvětových rozměrů.“²²¹

Nový životní styl se mi tedy jeví jako dlouhodobě perspektivní, udržitelný systém, který svou skromností formuje hospodářství, důstojnost člověka a zároveň chrání životní prostředí. Ve středu jeho hodnot není lidský materiální prospěch ale spíše solidarita a tíhnutí k společnému dobru všech lidí.

---

²¹⁸ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*, s. 656.

²¹⁹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 486.

²²⁰ FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, p. 114.

²²¹ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*, p. 486.

Modlitba papeže Františka za naši Zemi

Papež František na závěr encykliky *Laudato si'* se nabízí tuto modlitbu:

„Všemohoucí Bože,
přítomný v celém vesmíru
i v tom nejmenším ze svých tvorů,
ty zahrnuješ svojí něhou
všechno, co existuje,
vlej nám sílu své lásky,
abychom pečovali
o život a krásu.
Zaplav nás pokojem,
abychom žili jako bratři a sestry
a nikomu neškodili.
Bože chudých, pomáhej nám
vysvobozovat opuštěné a zapomenuté této země,
kteří mají v tvých očích tak velkou hodnotu.
Uzdrav náš život,
abychom chránili svět a nedrancovali ho,
abychom rozsávali krásu, a ne znečištění a zkázu.
Dotkni se srdcí těch,
kdo hledají pouze výhody na úkor chudých země.
Nauč nás objevovat hodnotu každé věci,
s úžasem kontempletovat a uznávat,
že jsme na své cestě k tvému nekonečnému světlu
hluboce sjednoceni se všemi tvory.
Děkujeme ti, že jsi s námi po všechny dny.
Prosíme tě, posiluj nás
v našem úsilí o spravedlnost, lásku a mír.“²²²

---

²²² FRANTIŠEK. *Laudato si'*: encyklika o péči o společný domov, s. 155.

Závěr

Téma ochrany životního prostředí se zdá být větší a náročnější, než se na začátku jevílo. Nyní se pokusím ve stručnosti shrnout, jak jsem v této práci postupoval a k čemu jsem došel.

V první části bylo nejprve definováno, co to je životní prostředí a proč je pro člověka důležité. Životní prostředí je prostor, který má zásadní vliv na zdraví člověka, a proto je nutné se zajímat o jeho ochranu. Následně jsem díky přínosu Písma svatého, Tradice a Magisteria zjistil, že zájem o ochranu životního prostředí v církvi není jen záležitostí posledních desetiletí, ale je přítomný už od prvních kapitol Starého zákona pojednávajících o stvoření. Téma ochrany životního prostředí v sociální nauce církve se poprvé objevuje v dokumentech svatého papeže Jana XXII. Od této doby linie následujících papežů toto téma nepřehlíží, ale naopak ho rozšiřuje a věnuje mu čím dál větší pozornost.

Ve druhé části jsem na tyto aspekty navázal obecnými aspekty v sociální nauce církve. Nejprve byla věnována pozornost aspektům vztahu pokroku vědy a techniky na životní prostředí, v této části jsem objasnil pohled církve na technologický pokrok, který měl jak pozitivní, tak i negativní vliv na životní prostředí. Dále jsem načrtl aspekty vztahu člověka k životnímu prostředí; v této pasáži bylo pojednáváno zejména o správných a nesprávných přístupech člověka k životnímu prostředí. V poslední kapitole této části jsem se zabýval odpovědností společnosti za ochranu životního prostředí, v této části bylo rozvedeno pět výše zmíněných principů sociální nauky církve, které osvětlují přístup sociální nauky církve k problémům ochrany životního prostředí. Ve světle těchto principů a aspektů jsem došel také na to, jak téma ochrany životního prostředí souvisí s krizí ekonomickou a krizí sociální.

Ve třetí části jsem představil a zhodnotil vliv vybraných současných problémů životního prostředí na život lidí. Člověk se svým jednáním dostal do mnoha střetů s životním prostředím, které ovlivňuje jeho zdraví. Ukázalo se, že životní prostředí je jako zrcadlo, které odráží negativní chování k člověku zpátky, a tak problémy životního prostředí mají silný dopad na životy mnoha lidí na zemi, zvláště chudých z rozvojových zemí. Současný životní styl má tvrdý dopad na životy druhých lidí, proto se od každého jednotlivce

očekává proměna svého osobního způsobu života v nový životní styl respektující spletnost provázaných vztahů a vedoucí k harmonii člověka se Stvořitelem a přírodou.

Během psaní diplomové práce jsem se mohl přesvědčit, že k životu křesťana patří všechny oblasti života a žádnou z nich nelze pominout. Stejně tak zpytování svědomí každého člověka by mělo zahrnovat nejenom lásku k Bohu a bližnímu, ale také lásku ke stvoření a zodpovědnost jemu svěřenou za stvořený svět. Je proto dobře, že se v době současného pontifikátu papeže Františka o této problematice více mluví, a tak svědomí každého křesťana je na tuto skutečnost mnohem citlivější, než tomu bylo v minulosti.

Na závěr musím uznat, že jsem velmi rád a vděčný, že mé oblíbené zahradnické řemeslo se díky této diplomové práci obohatilo o mnoho nových poznatků v problematice ochrany životního prostředí. Téma této práce se zdá být velmi široké na to, aby se dokázalo celé shrnout do této diplomové práce. Může se stát, že bude postrádat některé aspekty či skutečnosti, a tak se stane inspirací pro další rozvíjení této problematiky v jiných pracích podobného charakteru. Doufám však, že i přes všechna omezení a úskalí jsem přednesl hodnotný příspěvek k reflexi tématu ochrany životního v rámci sociální nauky církve.

Anotace

Příjmení a jméno: HONKA, Karel

Instituce: Katedra systematické teologie CMTF UP v Olomouci

Název diplomové práce: Vybrané aspekty ochrany životního prostředí v sociální nauce církve

Vedoucí: ThLic. Jan Czudek, Th.D.

Počet stran: 78

Počet titulů bibliografie: 63

Klíčová slova: Ochrana životního prostředí

Sociální nauka církve

Životní prostředí

Environmentální problémy

Tato diplomová práce má za úkol stručně shrnout problematiku tématu ochrany životního prostředí z hlediska sociální nauky církve. Analyzuje vývoj přístupu církve k ochraně životního prostředí už od prvních zmínek ve Starém zákoně až po současné dokumenty vymezující sociální nauku církve. Dále práce hodnotí vliv současných problémů životního prostředí na život lidí.

Summary

Key words: Environmental protection

Social teaching of the church

Environment

Environmental issues

The aim of this diploma thesis is to briefly summarize the issue of environmental protection in terms of the social teaching of the church. It analyzes the development of the church's approach to environmental protection from the first mentions in the Old Testament to the current documents defining by the social teaching of the church. Furthermore, the work evaluates the impact of current environmental problems on people's lives.

Seznam použitých zkratk

p. – paragraf

SUC – sociální učení církve

TUR – trvale udržitelný rozvoj

Bibliografie

AKVINSKÝ, Tomáš. *Summa Theologiae*, I^a, q. 47, a. 1.

BARTON, John. *Etika a Starý zákon*. Jihlava: Mlýn, 2006. ISBN 80-86498-15-8.

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate: Láska v pravdě: encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 21. (12. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2016. ISBN 978-80-7545-009-8.

Centessimus annus. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha: Zvon, 1996, s. 415–473. ISBN 80-7113-154-7.

ČEJKA, Jan. *Zvířata jsou naši bližní*. Praha: Práh, 2010. ISBN 978-80-7252-317-7.

DOCAT: sociální nauka církve pro mladé. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2017. ISBN 978-80-7195-931-1.

ESCHLIN, Edward. Křesťanské zelené dědictví – svět jako stvoření. In: *Teologický sborník 3/96 Křik země? Ekologické výzvy teologii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996, s. 49–66.

FRANTIŠEK. *Laudato Si': encyklika o péči o společný domov*. 2. jazykově a odborně revidované vyd. Přeložil Milan GLASER. Praha: Paulínky, 2018. ISBN 978-80-7450-280-4.

GABRIELOVÁ, Ingeborg. Ekologie jako otázka „nového člověka“. In: *Salve: revue pro teologii a duchovní život 4/17*. Praha: Krystal OP, 2017, s. 65–81. ISSN 1213-6301.

INTERDIOCESEANAL WORKING GROUP OF THE HOLY SEE ON INTEGRAL ECOLOGY. *Journeying Towards Care For Our Common Home: five Years After Laudato Si'*. Vatican City: Libreria Editrice Vaticana, 2020. ISBN 978-88-266-0464-0.

IRWIN, Kevin W. *A Commentary on Laudato Si': examining the Background, Contributions, Implementation, and Future of Pope Francis's Encyclical*. Mahwah, New Jersey: Paulist Press, 2016. ISBN 978-08091-5319-0.

JAN PAVEL II. *Evangelium vitae: encyklika Jana Pavla II. O životě, který je nedotknutelné dobro* z 25. března 1995. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-139-3.

JAN PAVEL II. *Redemptor hominis*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-178-4.

JENNINGS, Bruce. *Bioethics*. 4. vydání. Farmington Hills, Michigan: Macmillan Reference USA, 2014. ISBN 9780028662121.

Katechismus katolické církve. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-488-1.

KEMPENSKÝ, Tomáš. *Čtyři knihy o následování Krista*. 2. vyd. Přeložil Josef PERNIKÁŘ. Brno: Cesta, 2017. ISBN 978-80-7295-019-5.

KLAUS, Václav. *Zničí nás klima nebo boj s klimatem?* Praha: Cosmopolis, 2017. ISBN 978-80-271-0589-2.

KNĚŽ, Miroslav a Roman MIČKA. Princip trvale udržitelného rozvoje v sociálním učení církve. In: *Caritas et veritas 2014/2*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2014, s. 142–153. ISSN 1805-0948.

KREMLÍK, Vítězslav. *Obchodníci se strachem: průvodce skeptika po klimatické apokalypse*. Praha: Dokořán, 2019. ISBN 978-80-7363-908-2.

LIENKAMP, Andreas. Mylně chápané „pověření vládnout“. In: *Salve: revue pro teologii a duchovní život 4/17*. Krystal OP, 2017, s. 47–58. ISSN 12-13-6301.

MAPPES, Thomas, Jane ZEMBATY a David DEGRATIA. *Social Ethics: Morality and Social Policy*. 8. vyd. New York: McGraw-Hill, 2012. ISBN 978-0-07-353588-3.

Mater et Magistra. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha: Zvon, 1996, s. 119–174. ISBN 80-7113-154-7.

MIČO, Milan. Odpovědnost za stvořený svět. In: *Studia Theologica 2006/8*. Olomouc: CMTF UP, 2006, s. 92–96. ISSN 1212-8570.

MÜLLEROVÁ, Monika. *Člověk a prostředí: globální environmentální problémy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2447-7.

NOVÁČEK, Pavel, Peter MEDERLY a Mikuláš HUBA. *Ohrožená planeta na prahu 21. století*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1998. ISBN 80-7067-859-3.

NOVÁČEK, Pavel. *Chválí Tě sestra Země: úvahy o křesťanství, životním prostředí a udržitelném rozvoji*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998. ISBN 80-238-2740-5.

OCKENFELS, Wolfgang. *Katolická sociální nauka*. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-081-8.

Octogesima adveniens. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha: Zvon, 1996, s. 267–296. ISBN 80-7113-154-7.

PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-014-1.

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, s. 183–265. ISBN 80-7113-089-3.

PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0.

Pokoj a Dobro: list k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskuzi. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2000.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav, ed. *Františkánské prameny I*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-073-X.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav, ed. Systematickoteologické přístupy k encyklice Laudato si'. In: *Studia theologica 2016/3*. Olomouc: CMTF UP, 2016, s. 101–114. ISSN 1212-8570.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. 2. vyd. Praha: Krystal OP, 2010. ISBN 978-80-87183-16-8.

Sollicitudo rei socialis. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*. Praha: Zvon, 1996, s. 357–408. ISBN 80-7113-154-7.

SPIEKER, Manfred. *Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996. Vita socialis. ISBN 80-85795-24-8.

Společenství a služba: lidská osoba stvořená k Božímu obrazu. In: POSPÍŠIL, Ctirad Václav a Eduard KRUMPOLC. *Dokumenty Mezinárodní teologické komise 1969-2017 a některé další texty Papežské biblické komise a Kongregace pro nauku víry*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017, s. 718–752. ISBN 978-80-244-5218-0.

ŠTICA, Petr. Péče o společný domov jako naléhavá etická výzva. In: *Salve 4/17*. Praha: Krystal OP, 2014, s. 11–26. ISSN 1213-6301.

VÁCHA, Marek Orko. *Tváří v tvář Zemi*. Brno: Cesta, 2016. ISBN 978-80-7295-212-0.

Věřoučná konstituce Dei Verbum o Božím zjevení. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, s. 107–123. ISBN 80-7113-089-3.

Věřoučná konstituce Lumen Gentium o církvi. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995, s. 37–100. ISBN 80-7113-089-3.

Zelená Bible: Nový zákon: český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 978-80-87287-43-9.

Internetové zdroje:

Climate Change: How Do We Know? In: *Global Climate Change: Vital Signs of the Planet* [online]. California Institute of Technology, 2021 [cit. 2021-02-04]. Dostupné z: <https://climate.nasa.gov/evidence/>

ČTK. Klimatická konference v Madridu skončila bez dohody, země podepsaly pouze obecné prohlášení. In: *iRozhlas.cz* [online]. Praha: Redakce iRozhlas.cz, 2019 [cit. 2020-10-09]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/madrid-klimaticka-konference-summit-konference-osn-zmeny-klimatu-emisni_1912151300_cha

Global Climate Change A Plea for Dialogue Prudence and the Common Good: A Statement of the United States Conference of Catholic Bishops. In: *United States Conference of Catholic Bishops* [online]. Washington, D.C.: United States Conference of Catholic Bishops, 2001 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.usccb.org/resources/global-climate-change-plea-dialogue-prudence-and-common-good>

Greta Thunbergová. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Greta_Thunbergov%C3%A1

Historický přehled klimatických jednání. In: *Evropská komise* [online]. Brusel: Evropská unie, 2021 [cit. 2020-10-06]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/czech-republic/news/focus/ochrana_klimatu_cop21/historicky_prehled_jednani_o_klimatu_cs

Jak funguje uhelná elektrárna. In: *Skupina ČEZ* [online]. Praha: Skupina ČEZ, 2021 [cit. 2021-02-02]. Dostupné z: <https://www.cez.cz/cs/o-cez/vyrobnizdroje/uhelne-elektrarny-a-teplarny/flash-model-jak-funguje-uhelna-elektrarna>

Kodaňská konference OSN byla katastrofou, uznala EU. *Idnes.cz* [online]. Praha: Mafra, 2009 [cit. 2021-02-02]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/kodanska-konference-osn-byla-katastrofou-uznala-eu.A091222_212439_zahranicni_ban

Koncil pro naši dobu – základní informace o II. Vatikánském koncilu (Miloslav Kněz). In: *Pastorace.cz: podklady pro pastore a duchovní život* [online]. Praha: Arcibiskupství pražské, c200-2021 [cit. 2020-10-22]. Dostupné z: <https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/koncil-pro-nasi-dobu-zakladni-informace-o-ii-vatikanskem-koncilu-miloslav-knez>

KOVAL, Vojtěch a Alžběta ŠVARCOVÁ. Mohou být plasty ekologické? Finové se rozhodli vyrábět je ze dřeva. In: *IRozhlas* [online]. Praha: Redakce iRozhlas.cz, 2020 [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/veda/plastove-lahve-ekologie-celuloza-drevo-fosilni-paliva-woodly-finsko_2010182145_ban

Message of His Holiness Pope John Paul II for the celebration of the World Day of Peace. In: *The Holy See* [online]. Vatican City: The Holy See, 1990 [cit. 2020-10-22]. Dostupné z: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/messages/peace/documents/hf_jp-ii_mes_19891208_xxiii-world-day-for-peace.html

Poselství papeže Benedikta XVI. ke Světovému dni míru 2010. In: *Církev.cz* [online]. Praha: Česká biskupská konference, 2009 [cit. 2020-10-22]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/archiv/091226-poselstvi-papeze-benedikta-xvi-ke-svetovemu-dni-miru-2010>

Prohlášení mluvčího OSN k odkladu klimatické konference COP26. In: *United Nations: Informační centrum OSN v Praze* [online]. Praha: Informační centrum OSN, 2020 [cit. 2020-10-10]. Dostupné z: <https://www.osn.cz/prohlaseni-mluvciho-osn-k-odkladu-klimaticke-konference-cop26/>

Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2010. In: *United Nations: Economic and Social Commission for Western Asia* [online]. Beirut: United Nations, 2010 [cit. 2021-02-16]. Dostupné z: https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/un_resolutions/a_res_64_29_2_e.pdf

Skleníkový efekt. In: *Meteocentrum.cz* [online]. c2007-2021 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.meteocentrum.cz/globalni-oteplivani/sklenikovy-efekt>

SPECIAL REPORT: GLOBAL WARMING OF 1.5 °C: Summary for Policymakers. In: *The Intergovernmental Panel on Climate Change* [online]. Geneva: World Meteorological Organization, 2021 [cit. 2021-02-03]. Dostupné z: <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/>

The disarming case to act right now on climate change. In: *TED: Ideas worth spreading* [online]. TED Conferences, 2018 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: https://www.ted.com/talks/greta_thunberg_the_disarming_case_to_act_right_now_on_climate_change#t-478247

The Intergovernmental Panel on Climate Change. *The Intergovernmental Panel on Climate Change* [online]. Geneva: World Meteorological Organization, 2021 [cit. 2021-01-02]. Dostupné z: www.ipcc.ch

Udržitelný rozvoj. In: *Ministerstvo životního prostředí* [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, c2008-2021 [cit. 2021-01-19]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/udrzitelny_rozvoj

Ukradli jste mi dětství! Poslechněte si plamenný projev švédské aktivistky Greta Thunbergové. In: *Reflex* [online]. Praha: Czech News Center, 2019 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/video/97610/ukradli-jste-mi-detstvi-poslechnete-si-plamenny-projev-svedske-aktivistky-greta-thunbergove.html>